

ПРОЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА
Книга перша.
ПРО КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Розділ 1.1. Вихідні положення

1. У частині 2 статті 1.1.1. використовується термін *«міжнародні договори України»*; у частині [1] статті 1.2.8. — *«чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України»*; у частині 1 статті 1.4.1. — *«міжнародний договір»*, у частині 2 статті 1.3.5., частинах 2, 3 і 4 статті 1.3.6., частинах 1 і 2 статті 1.3.7., частині 1 статті 2.9.1. — *«міжнародні договори України»* тощо. Беручи до уваги пункт 28 частини 2 статті 1.4.1. (який визначає міжнародний договір як *«міжнародно-правовий акт, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України»*), рекомендується використовувати термін *«міжнародний договір»* у всьому тексті проєкту Кримінального кодексу.

Розділ 1.2. Принципи

2. У частині 2 статті 1.2.7. вказано: *«Не вважається порушенням принципу однократності застосування судом України кримінально-правових засобів до особи, засудженої іноземним судом за те саме кримінальне правопорушення»*. Це положення викликає деякі сумніви щодо його відповідності нормам міжнародного права, оскільки, до прикладу, у статті 20 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду фактично наводиться визначення принципу *ne bis in idem*: жодна особа не може бути судима Міжнародним Кримінальним Судом за діяння, що становлять склад злочинів, за які ця особа була визнана винною або виправдана Міжнародним Кримінальним Судом. Жодна особа не може бути судима іншим судом за (а) злочин геноциду; (b) злочини проти людяності; (c) воєнні злочини; (d) злочин агресії, за який ця особа вже була визнана винною або виправдана Міжнародним Кримінальним Судом. Крім того, жодна особа, яка була судима іншим судом за (а) злочин геноциду; (b) злочини проти людяності; (c) воєнні злочини; (d) злочин агресії, не може бути судима Міжнародним Кримінальним Судом за те саме діяння, за винятком випадків, коли розгляд в іншому суді: а) було призначено для того, щоб убезпечити відповідну особу від кримінальної відповідальності за злочини, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного Кримінального Суду; або б) за іншими ознаками не було проведено незалежно або неупереджено відповідно до норм належної правової процедури, визнаних міжнародним правом, та було проведено у спосіб, що за існуючих обставин не відповідав наміру притягнути відповідну особу до відповідальності.

3. Цю статтю слід доповнити словами: *«[...] засудженої іноземним або міжнародним судом за [...]»*.

Розділ 1.3. Межі дії в часі та просторі

4. Рекомендується розглянути доцільність доповнення частини 1 статті 1.3.5. новим положенням такого змісту: *«особа, яка вчинила злочин за межами території України, підлягає притягненню до кримінальної відповідальності лише в тому випадку, коли вчинене нею діяння визнається злочином, і за нього передбачено покарання згідно з кримінальним кодексом держави місця вчинення»*

злочину та Кримінальним кодексом України. Якщо особа, яка вчинила злочин за кордоном, притягується до кримінальної відповідальності в Україні, але за цей злочин у кожній з держав передбачено різне покарання, вона підлягає покаранню згідно з законодавством України, але воно не може перевищувати максимального покарання, передбаченого кримінальним законодавством держави місця вчинення злочину».

5. Пунктом 2 статті 7 Європейської конвенції з прав людини передбачено: *«Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями».* Беручи до уваги вищезазначене, частину 3 статті 1.3.2. може бути доповнено таким положенням: *«Положення цього Кодексу, яким встановлено кримінальну відповідальність за діяння, посилено кримінально-правовий засіб або іншим чином погіршено правовий статус особи, яка вчинила діяння, передбачене цим Кодексом, не має зворотної дії в часі, за винятком положень цього Кодексу, якими встановлено відповідальність за злочин геноциду, злочини проти людяності, злочин агресії, воєнні злочини та злочини проти миру і безпеки людства».*

6. Пунктом 1 статті 7 Європейської конвенції з прав людини передбачено: *«Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення».* Беручи до уваги цю норму, рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 1.3.2. новим положенням: *«7. Застосуванню підлягають заходи безпеки, реституція та компенсація, передбачені кримінальним законодавством, яке є чинним на момент ухвалення судового рішення».*

7. Частину 2 статті 1.3.5., яка передбачає принцип універсальної юрисдикції, слід доповнити ключовою ознакою цього принципу, а саме: Кримінальний кодекс підлягає застосуванню до особи, яка вчинила злочин, передбачений, щонайменше, міжнародними договорами та правовими актами ЄС, незалежно від її громадянства та місця проживання, а також місця вчинення злочину і незалежно від того, чи підлягає вчинене діяння покаранню за законами місця вчинення злочину. Наприклад, відповідно до Кримінального кодексу Литви принцип універсальної юрисдикції застосовується лише до злочинів, відповідальність за які передбачена міжнародними договорами Литви та правовими актами ЄС: геноцид, агресія, злочини проти людяності та воєнні злочини; торгівля людьми; купівля або продаж дитини; виготовлення, зберігання або інші дії з підробленими грошима або цінними паперами; відмивання грошей; активна та пасивна корупція; торгівля впливом; піратство; тероризм та злочини, пов'язані з терористичною діяльністю; злочини, пов'язані з незаконним поводженням з ядерними або радіоактивними матеріалами чи іншими джерелами іонізуючого випромінювання; злочини, пов'язані з незаконним зберіганням наркотичних, психотропних, токсичних та сильнодіючих речовин; а також злочини проти довкілля.

8. Згідно з вимогами Директиви ЄС 2011/92/ЄС про боротьбу з сексуальними посяганнями й сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією, статтю 1.3.5. слід поповнити новою частиною такого змісту: *«6. Громадянин України або інша особа без громадянства, яка постійно проживає в Україні, яка вчинила за кордоном один або декілька з цих злочинів: (а) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла віку статевої згоди; (б) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, коли: (і) насильство*

здійснюється із використанням визнаного становища довіри, влади або впливу на дитину; або (ii) насильство здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного становища; (c) застосування примусу, сили або погрози примусити дитину до участі в діях сексуального характеру з третьою особою; (d) вербування дитини для участі в порнографічних виставах, або спонукання дитини до участі в таких виставах, або отримання прибутку від цього чи іншого використання дитини із цією метою; (e) примушування дитини до участі в порнографічних виставах або застосування погроз до дитини з цією метою; (i) вербування дитини для заняття проституцією, або спонукання дитини до участі в проституції, або отримання прибутку від цього або іншого використання дитини із цією метою; (f) примушування дитини до заняття дитячою проституцією або застосування погроз до дитини з цією метою; (g) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною в поєднанні з використанням дитячої проституції; (h) виготовлення дитячої порнографії, — карається незалежно від того, чи передбачено за таке діяння покарання кримінальним законом держави, на території якої воно було скоєне».

9. Беручи до уваги положення у статті 1.2.8., рекомендується розглянути доцільність видалення слів «у випадках, передбачених міжнародним договором України, ...» з частин 3 та 4 статті 1.3.6. Крім того, слід зазначити, що положення, передбачене, зокрема, частиною 4 статті 1.3.6. проекту Кримінального кодексу України, міститься не лише в міжнародних договорах, але й у законодавчих актах Європейського Союзу (наприклад, у Директиві 2013/40/ЄС про атаки на інформаційні системи тощо).

10. Слід зазначити, що коло осіб, які користуються імунітетом від кримінальної юрисдикції за міжнародним правом та правом ЄС, є значно ширшим, ніж передбачено міжнародними договорами України, у зв'язку з чим слова «міжнародним договором України» у частинах 1 та 2 статті 1.3.7. рекомендується замінити словами «міжнародним правом та правом Європейського Союзу».

Розділ 1.4. Визначення термінів

11. Існують певні сумніви щодо того, чи поширюється визначення, яке міститься в підпункті «а» пункту 20 статті 1.4.1., на **посадових осіб органів місцевого самоврядування та прокурорів іноземних держав**.

12. Виникають певні сумніви щодо обґрунтованості застосування положення «[...] парламентської асамблеї, **учасником якої є Україна**», що міститься в підпункті «с» пункту 20 статті 1.4.1. Слід зазначити, що положення цього пункту слід поєднувати з поняттям посадової особи Співтовариства, наведеним у Конвенції, укладеній на основі статті К.3 (2) (с) Договору про Європейський Союз, про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб Європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу, відповідно до якої «посадова особа Співтовариства означає: (i) будь-яку особу, яка є посадовою особою або іншим найнятим за контрактом працівником у розумінні Положення про посадових осіб Європейських співтовариств або Умов працевлаштування інших службовців Європейських співтовариств, (ii) будь-яку особу, направлену на роботу до Європейських співтовариств державами-членами або будь-яким державним чи приватним органом, яка здійснює функції, аналогічні тим, що їх здійснюють посадові особи або інші службовці Європейських співтовариств. Члени органів,

створених згідно з Договорами про заснування Європейських співтовариств, та персонал таких органів вважаються посадовими особами Співтовариства, якщо на них не поширюється дія Положення про посадових осіб Європейських співтовариств або Умов працевлаштування інших службовців Європейських співтовариств».

13. Існують певні сумніви щодо того, чи поширюється визначення, що міститься в підпункті (d) пункту 20 статті 1.4.1., на **прокурорів**.

14. Існують певні сумніви щодо того, чи правильно пункт 42 статті 1.4.1. імплементує вимоги Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, яка визначає такі обов'язкові елементи активної корупції (хабарництва): «[...] **обіцяння, пропонування чи надання прямо або опосередковано будь-якої неправомірної переваги будь-якій особі... [...]**». Крім того, рекомендується розглянути питання, чи не варто в цьому пункті визначити поняття **пасивної корупції** (хабарництва) та **зловживання впливом**, наприклад:

«пасивна корупція — умисне вимагання або одержання будь-якою публічною посадовою особою прямо або опосередковано будь-якої неправомірної переваги для себе особисто чи для будь-яких інших осіб, або прийняття пропозиції чи обіцянки отримання такої переваги з метою заохочення їх до виконання чи невиконання наданих їм повноважень на порушення їхніх обов'язків» тощо.

15. Існують певні сумніви щодо того, чи поширюється дія пунктів 50 та 51 статті 1.4.1. на **суддів та прокурорів**.

Книга друга.

ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Розділ 2.1. Кримінальне правопорушення та його склад

16. Зміст статті 2.1.2. та її співвідношення з положеннями статті 2.1.1. є незрозумілим: чи означає це, що будь-яке порушення норми приватного або публічного права вважається кримінальним правопорушенням?

Розділ 2.2. Об'єкт і об'єктивна сторона

Розділ 2.3. Суб'єкт

17. Рекомендується розглянути доцільність більш точного формулювання пункту 3 частини 3 статті 2.3.1., наприклад: **«3) із використанням недієздатної особи або особи, яка не досягла віку, встановленого цим Кодексом, або іншої особи, яка не винна у вчиненні цього діяння».**

18. Статті 2.3.2., 2.3.3., 2.3.4. та 2.3.5. визначають надзвичайно сувору вимогу, відповідно до якої осудна або обмежено осудна особа повинна **«усвідомлювати протиправність свого діяння»**, що буде надзвичайно важко довести на практиці. Рекомендується розглянути більш м'яку вимогу, наприклад, **«неналежність своїх дій»** тощо. Варто зазначити, що це зауваження стосується також статей 2.4.2., 2.4.3. та 2.4.5., які визначають зміст прямого та непрямого умислу та необережності.

19. На мою експертну думку, **презумпція осудності**, визначена в частині 2 статті 2.3.2., по суті суперечить принципу презумпції невинуватості, згідно з якою сторона обвинувачення повинна довести всі елементи кримінального правопорушення (стаття 2.1.3.). З огляду на це рекомендується відмовитися від цього положення та вилучити його з проекту Кримінального кодексу.

20. Певні сумніви викликає двоелементна вимога, передбачена у статтях 2.3.2., 2.3.3., 2.3.4. та 2.3.5.: «*могла усвідомлювати (або не могла усвідомлювати) фактичні обставини та протиправність свого діяння*». Питання полягає в тому, як оцінювати ситуацію, що може виникнути у випадку, коли особа розуміє фактичні обставини, але не усвідомлює протиправність своїх дій. Крім того, виникає питання щодо логічності вимоги, встановленої у статті 2.3.3., адже якщо особа не усвідомлює фактичних обставин, то чи може вона усвідомлювати протиправність свого діяння?

21. У статті 2.3.6. правильно визначено, що «*особа, яка вчинила кримінальне правопорушення в стані сп'яніння, викликаному добровільним вживанням психоактивних речовин, підлягає кримінальній відповідальності*». З іншого боку, стаття не регулює ситуацію, коли стан сп'яніння особи виник проти її волі (як-от внаслідок насильства, обману тощо). Наприклад, у Кримінальному кодексі Литви передбачено: «*2. Особа, яка вчинила проступок, злочин з необережності, нетяжкий чи менш тяжкий умисний злочин внаслідок сп'яніння, що виникло проти її волі, внаслідок чого вона не була здатна повною мірою усвідомлювати суспільно небезпечний характер свого діяння або керувати своєю поведінкою під час його вчинення, звільняється від кримінальної відповідальності. 3. Особа, яка вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин за умов, зазначених у частині 2 цієї статті, підлягає кримінальній відповідальності, однак призначене їй покарання може бути пом'якшено [...]».*

22. На мою експертну думку, презумпція «*перебування у стані сп'яніння на час вчинення кримінального правопорушення [...]»*, передбачена в частині 3 статті 2.3.6., по суті суперечить принципу презумпції невинуватості. Крім того, не визначено точний час відмови особи «*після вчинення злочину чи проступку за її участю від проходження огляду на стан сп'яніння*» (негайно, через годину, через добу тощо). Рекомендується розглянути доцільність уточнення змісту частини 3 статті 1.3.6. та викладення її в редакції, що не суперечить принципу презумпції невинуватості. Крім того, варто також зазначити, що викладені вище положення є ближчими до норм кримінального процесуального права, оскільки вони визначають можливий спосіб доведення стану сп'яніння, тому було б доцільно розглянути можливість їхнього перенесення до Кримінально-процесуального кодексу.

Розділ 2.4. Суб'єктивна сторона

23. Статтями 2.4.2., 2.4.3. та 2.4.5. (які визначають зміст прямого і непрямого умислу та необережності) встановлено надзвичайно жорстку вимогу, згідно з якою особа повинна «*усвідомлювати протиправність свого діяння*», що буде надзвичайно важко довести на практиці. Рекомендується розглянути доцільність використання більш м'якого формулювання, як-от «*неналежність свого діяння*» тощо.

24. Необхідність та обґрунтованість положень, що містяться в частинах 2 та 4 статті 2.4.4., викликає певні сумніви, оскільки вони не є достатньо вичерпними. Наприклад, незрозуміло, як буде вирішуватися ситуація, якщо у випадку конкретизованого умислу заподіяна шкода перевищить передбачувану шкоду, або як буде вирішуватися ситуація, якщо у випадку неконкретизованого умислу шкода буде відсутня тощо.

25. Викликає певні сумніви повнота переліку можливих обставин, наведених у частині 2 статті 2.4.6. Наприклад, незрозуміло, як вирішуватиметься ситуація,

коли обов'язок передбачити наслідки своїх діянь впливає з судового рішення або загального правила безпечної поведінки (наприклад, не кидати недопалки на суху траву тощо).

Розділ 2.5. Шкода та її види. Тяжкість кримінального правопорушення

Розділ 2.6. Незакінчений злочин

26. Рекомендується вилучити слова «або актом Європейського Союзу» з пункту 3 частини 5 статті 2.6.1., оскільки кримінальне законодавство Європейського Союзу не передбачає стадії готування до злочину.

27. Існують певні сумніви щодо достатності та точності визначення однієї дії, яка становить готування до злочину, — *«створив інші умови для вчинення злочину»* (пункт 4 частини 1 статті 1.4.1.) (sic) [2.6.2.]. Такий опис готування практично означає, що кримінальним законодавством не передбачено всіх можливих способів (форм) готування до злочину. На мою експертну думку, таке формулювання, що встановлює кримінальну відповідальність, суперечить принципу юридичної визначеності, передбаченому у статті 1.2.2.: *«Положення цього Кодексу мають відповідати вимогам [...] достатньої чіткості, однозначності та передбачуваності, щоб давати особі можливість заздалегідь знати, які діяння є кримінальними правопорушеннями [...]»*.

Розділ 2.7. Співучасть, причетність та необережне спільне спричинення наслідку

28. Рекомендується розглянути доцільність більш точного формулювання поняття виконавця та співвиконавця (частини 2 та 3 статті 2.7.2.), а також включити поняття непрямого виконавця, яке може бути визначено таким чином: *«особа, яка вчинила злочин шляхом залучення до його вчинення недієздатної особи або особи, яка не досягла віку, встановленого цим Кодексом, або іншої особи, яка не є винною у вчиненні цього діяння»*.

29. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 2.7.4. новим положенням щодо заборони підбурювання (провокації) до вчинення злочину службовими особами. Про необхідність такої норми свідчить практика Європейського суду з прав людини (наприклад, справи *«Раманаускас проти Литви (Ramanauskas vs. Lithuania)»* (№ 74420/01), *«Лалас проти Литви (Lalas vs. Lithuania)»* (№ 13109/04), *«Малінінас проти Литви (Malininas vs. Lithuania)»* (№ 10071/04) тощо). Наприклад, у справі *«Малінінас проти Литви»* Суд зазначив, що заявника спровокував до вчинення злочину співробітник поліції під прикриттям. Крім того, Суд вирішив, що мало місце явне підбурювання до вчинення кримінального діяння шляхом настійливої пропозиції значної суми грошей за поставку великої кількості наркотиків, і дійшов висновку, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Наприклад, у Законі Литви «Про оперативну-розшукову діяльність» вказано: *«Забороняється провокувати осіб на вчинення злочинних діянь. Провокація означає тиск, активне заохочення або підбурювання до вчинення злочинного діяння шляхом обмеження свободи вибору дій особи, якщо в результаті особа вчиняє або намагається вчинити злочинне діяння, яке до цього вона не мала наміру вчиняти»*.

30. Поняття злочинної організації (частина 4 статті 2.7.5.) не повною мірою відповідає вимогам, встановленим Рамковим рішенням 2008/841/ЈНА про боротьбу з організованою злочинністю. Відповідно до статті 1 Рамкового рішення 2008/841/ЈНА, злочинна організація означає *«структуроване об'єднання, створене протягом певного періоду часу, що складається більш ніж з двох осіб, які діють спільно з метою вчинення правопорушень, що караються позбавленням волі або триманням під вартою на строк не менше чотирьох років або більш суворим покаранням, з метою отримання, прямо чи опосередковано, фінансової або іншої матеріальної вигоди»*. Крім того, у вищезгаданому Рамковому рішенні зазначено, що структуроване об'єднання означає *«об'єднання, яке не є випадково сформованим для негайного вчинення злочину, а також не потребує формально визначених ролей для своїх членів, безперервності членства або розвиненої структури»*.

31. Поняття терористичної групи (частина 5 статті 2.7.5.) не повною мірою відповідає вимогам, встановленим Директивою 2017/541 про боротьбу з тероризмом. Відповідно до статті 2 цієї Директиви, терористична група означає *«структуровану групу з більш ніж двох осіб, яка створена на певний період часу і діє узгоджено з метою вчинення терористичних злочинів»*. Під структурованою групою розуміється *«група, яка не є випадково сформованою для негайного вчинення злочину та яка не потребує формально визначених ролей для її членів, безперервності членства або розвиненої структури»*.

Розділ 2.8. Множинність

32. Мета розділу 2.8 «Множинність» є недостатньо зрозумілою, оскільки відсутнє чітке визначення правових наслідків різних видів множинності.

33. Слід зазначити, що цей розділ не вирішує ситуацію, яка, безсумнівно, виникне на практиці, а саме визнання або невизнання факту засудження в іншій державі. Водночас Рамковим рішенням 2008/675/ЈНА про врахування судимостей у державах-членах Європейського Союзу під час нового кримінального провадження визначено зобов'язання *«забезпечити, щоб під час кримінального провадження проти особи попередні вироки, винесені тій самій особі за різні факти в інших державах-членах, щодо яких інформацію було отримано на підставі чинних документів про взаємну правову допомогу або про обмін інформацією, отриманою з матеріалів кримінального провадження, бралися до уваги тією мірою, в якій беруться до уваги попередні національні вироки, а також щоб вони мали ті ж самі правові наслідки, що й попередні національні вироки, згідно з національним законодавством»*.

34. Відповідно до статті 2.8.3., *«рецидивом злочинів є вчинення нового умисного злочину особою, яка має непогашену судимість за умисний злочин»*. Така правова норма викликає певні сумніви, оскільки позбавляє суд можливості оцінити тяжкість злочинів, що становлять рецидив (наприклад, рецидивістом буде вважатися як особа, яка вчинила два нетяжкі правопорушення, так і особа, яка вчинила два тяжкі злочини тощо), вид правопорушень та злочинів (наприклад, рецидивістом також вважатиметься особа, яка вчинила, наприклад, два правопорушення або злочини, до яких застосовується імунітет), або особливості правопорушника, наприклад, його неповноліття на момент вчинення правопорушення. У зв'язку з цим рекомендується розглянути доцільність визначення в цій статті права суду за наявності обґрунтованих підстав не визнавати особу рецидивістом, беручи до уваги вид і

ступінь тяжкості вчинених правопорушень або злочинів, особу правопорушника та інші обставини.

Розділ 2.9. Обставини, що виключають протиправність діяння

34. Існують певні сумніви щодо достатньої повноти та чіткості формулювання положення, яке передбачає, що *«обставиною, що виключає протиправність діяння, також визнається дія або бездіяльність, яка хоча і не передбачена у цьому розділі, але відповідає вимогам, визначеним частиною 1 цієї статті»*. Таке визначення по суті означає, що кримінальний закон не передбачає всіх можливих форм обставин, які виключають протиправність діяння. На мою експертну думку, таке формулювання, з яким пов'язане настання кримінальної відповідальності, суперечить принципу юридичної визначеності, що міститься у статті 1.2.2.: *«Положення цього Кодексу мають відповідати вимогам [...] достатньої чіткості, однозначності та передбачуваності, щоб давати особі можливість заздалегідь знати, які діяння є кримінальними правопорушеннями [...]»*.

35. Існують певні сумніви щодо того, чи охоплюють положення пункту 2 частини 3 статті 2.9.2. ситуацію, коли загроза вже закінчилася, але особа, яка захищається, цього ще не усвідомлює.

36. Рекомендується розглянути доцільність більш конкретного визначення поняття перевищення меж правомірного захисту, вказавши, що заподіяння смерті або тяжких тілесних ушкоджень може бути вчинене лише з прямим умислом.

37. Хоча я особисто погоджуюся з положеннями частини 6 статті 2.9.2., як експерт маю звернути увагу на проблемний аспект, пов'язаний із заподіянням смерті під час самозахисту. Пунктом 2 статті 2 Європейської конвенції з прав людини передбачено, що *«позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; [...]»*. З іншого боку, практика ЄСПЛ (наприклад, справа *«Юозайтине і Бікульчюс проти Литви (Juozaitienė and Bikulčius vs. Lithuania)»* (№ 70659/01 і 74371/01) та ін.) є надзвичайно суворою, оскільки визначає, що будь-яке застосування сили має бути не більш ніж *«абсолютно необхідним»* (тобто *«повною мірою пропорційним обставинам»*). Більше того, Суд у згаданій справі дійшов висновку, що *«така необхідність не може існувати, коли відомо, що особа, яка підлягає арешту, не становить загрози життю або здоров'ю й не підозрюється у вчиненні насильницького злочину, навіть якщо незастосування вогню на ураження може призвести до втрати можливості затримати втікача»*.

38. Рекомендується розглянути доцільність уточнення формулювання *«спричинення будь-якої шкоди [...]»* (частина 3 статті 2.9.3.) таким чином, щоб спричинення шкоди не включало злочини геноциду та агресії, злочини проти людяності, воєнні злочини тощо.

39. Рекомендується розглянути доцільність доповнення формулювання *«[...] та вимушене спричинення їй шкоди [...]»* (частина 1 статті 2.9.5.) словами *«або будь-якої майнової шкоди»*.

40. Не зовсім зрозуміло, яку обставину, що виключає протиправність діяння, може бути застосовано для оцінювання випробувань нових лікарських засобів, що проводяться на людях. Якщо це виправданий ризик, то рекомендується розглянути можливість доповнення статті 2.9.7. такими положеннями: *«Жоден виправданий ризик не допускається без добровільної згоди особи, яка бере участь у діяльності,*

пов'язаній з виправданим ризиком, і яка повинна бути поінформована про можливі наслідки. Виправданому ризику не може бути піддано вагітну жінку, її плід, малолітню дитину, психічно хвору особу та особу, яка перебуває в місцях позбавлення волі, окрім випадків, передбачених законодавством».

41. Виникають певні сумніви щодо того, чи може бути визнано правомірним спричинення смерті (особливо умисне) під час спортивного змагання (стаття 2.9.9.). Слід зазначити, що, ймовірно, не існує спортивних правил, які б передбачали можливість заподіяння такої шкоди, як спричинення смерті під час змагань. Крім того, рекомендується розглянути доцільність доповнення формулювання «[...] спричинення шкоди життю чи здоров'ю [...]» (частина 1 статті 2.9.9.) словами «*або будь-якої майнової шкоди*».

42. Рекомендується доповнити статтю 2.9.12. спеціальним правилом, яке міститься в Римському Статуті Міжнародного Кримінального Суду: «*накази про вчинення злочину геноциду або злочинів проти людяності є явно незаконними*».

43. Рекомендується доповнити статтю 2.9.14. таким положенням: «*Забороняється виконання спеціального завдання із запобігання чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, якщо це створює безпосередню небезпеку для життя і здоров'я людей або може завдати тяжкої майнової шкоди*».

44. Вбачається, що між положеннями статей 2.9.10. та 2.9.15. може існувати певна конкуренція. Незрозуміло, як, наприклад, може бути оцінено застосування поліцейським фізичної сили або зброї під час виконання професійних обов'язків?

45. Статті 2.9.7., 2.9.8., 2.9.9., 2.9.10., 2.9.12.–2.9.15. не містять положень, що визначали б відповідальність за шкоду, заподіяну у разі перевищення особою меж обставин, що виключають протиправність діяння, передбачених у вищезазначених статтях. Водночас, в інших статтях, зокрема у частині 4 статті 2.9.4., частині 3 статті 2.9.6., такі положення прописані дуже чітко.

Розділ 2.10. Кримінально-правова кваліфікація

46. Існують певні сумніви щодо того, що «надання Верховною Радою України згоди на обов'язковість міжнародного договору» може становити підставу для зміни кваліфікації кримінального правопорушення.

Книга третя.

ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Розділ 3.1. Загальні положення про кримінально-правові засоби

47. Рекомендується розглянути доцільність заміни слів «[...] *убезпечення суспільства* [...]» (частина 2 статті 3.1.1.) словами «[...] *убезпечення людини, суспільства та держави* [...]».

Розділ 3.2. Покарання

48. У статті 4 Європейської конвенції з прав людини вказано: «*Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю*». Для того, щоб уникнути порушення цього положення, необхідно передбачити відповідну

норму в статті 3.2.7., яку може бути сформульовано таким чином: *«покарання у вигляді неоплачуваних робіт може бути призначене (альтернатива — виконане) лише за згодою засудженого»*. Крім того, необхідно врегулювати ситуації, коли засуджений не може виконувати неоплачувані роботи з об'єктивних причин або коли засуджений ухиляється чи відмовляється від виконання неоплачуваних робіт. Наприклад:

«5. Якщо особа з об'єктивних причин не здатна виконувати призначені їй безоплатні роботи, суд може звільнити її від відбування цього покарання.

6. У разі невідбування особою з поважних причин необхідної кількості годин безоплатних робіт у строк, встановлений судом, суд може продовжити строк виконання безоплатних робіт до відбування особою необхідної кількості годин.

7. У разі ухилення особи від відбування безоплатних робіт суд за поданням органу, що виконує покарання, може замінити безоплатні роботи штрафом або арештом.

8. Якщо після набрання вироком законної сили особа відмовляється від відбування безоплатних робіт, суд за поданням органу, що виконує покарання, замінює безоплатні роботи штрафом або арештом».

Розділ 3.3. Призначення покарання

49. Рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 3.3. «Призначення покарання» спеціальною нормою, що передбачає максимальне покарання, яке може бути призначене за вчинення одного проступку або злочину, а також за вчинення двох або більше проступків або злочинів, наприклад:

«[...]. За вчинення одного проступку або злочину особі може бути призначено лише одне (або два, три) покарання.

[...]. У разі призначення покарання за сукупністю злочинів або призначення покарання за сукупністю вироків за злочини може бути призначено два (або три тощо) покарання.

[...]. Якщо за декілька вчинених злочинів призначено більше двох (трьох) покарань різного виду, суд, призначаючи остаточне сукупне покарання, обирає з призначених покарань два (три) покарання: одне з них — найбільш суворе, а інше — одне (два), визначене на розсуд суду».

50. Враховуючи вимоги міжнародного права та законодавства Європейського Союзу, рекомендується розглянути наступні дві нові обставини, що обтяжують покарання, замість обставин, передбачених у пункті 8 статті 3.3.3.:

«вчинення діяння з метою вираження ненависті до групи осіб або особи, яка належить до неї, з мотиву віку, статі або гендеру, сексуальної орієнтації, інвалідності, етнічного або соціального походження, генетичних ознак, кольору шкіри, раси, національності, мови, походження, соціального стану, релігії або віросповідання, політичних або інших переконань чи поглядів, належності до національної меншини, майнового стану або народження»;

«вчинення діяння щодо особи, яка через хворобу, інвалідність, похилий вік або з інших причин була в безпорадному стані, без її прохання, або вчинення діяння щодо неповнолітнього з використанням його залежного стану чи шляхом зловживання довірою, владою або впливом».

51. Слід зазначити, що у статті 3.3.8. необхідно передбачити спеціальне правило щодо можливості або неможливості складання покарань у виді ув'язнення

на певний строк у разі вчинення особою нового злочину під час відбування покарання у вигляді ув'язнення на певний строк, призначеного вироком суду іноземної держави, що був визнаний в Україні.

Розділ 3.4. Звільнення від покарання. Зміна призначеного покарання

52. Рекомендується розглянути доцільність виокремлення норм щодо злочинної організації, які містяться в частині 2 статті 3.4.2., у самостійні частини, оскільки чинне положення не повною мірою відповідає вимогам Рамкового рішення 2008/841/ЈНА про боротьбу з організованою злочинністю. Вищезгадане Рамкове рішення передбачає, що *«[...] покарання може бути пом'якшено або правопорушник може бути звільнений від покарання, якщо він/вона, наприклад (а) відмовляється від злочинної діяльності, та (b) надає адміністративним або судовим органам інформацію, яку вони інакше не змогли б отримати, допомагаючи їм (i) запобігти, припинити або пом'якшити наслідки злочину; (ii) виявити або притягнути до відповідальності інших правопорушників; (iii) знайти докази; (iv) позбавити злочинну організацію незаконних ресурсів або доходів від її злочинної діяльності або (v) запобігти вчиненню подальших злочинів, зазначених у цьому Рамковому рішенні»*. Наприклад:

«[...] Жодне покарання не призначається особі, яка була членом злочинної організації, за умови, що вона:

- 1) відмовилася від злочинної діяльності;*
- 2) надала адміністративним або судовим органам інформацію, яку вони інакше не змогли б отримати, допомагаючи їм: (а) запобігти, припинити або пом'якшити наслідки злочину; (b) виявити або притягнути до відповідальності інших правопорушників; (c) знайти докази; (d) позбавити злочинну організацію незаконних ресурсів або доходів від її злочинної діяльності або (e) запобігти вчиненню кримінальною організацією подальших злочинів»*.

53. Рекомендується розглянути доцільність перенесення положень щодо терористичних груп, передбачених у частині 2 статті 3.4.2., в окрему статтю цього розділу, оскільки чинне регулювання не повною мірою відповідає вимогам Директиви 2017/541 про боротьбу з тероризмом, яка дозволяє лише пом'якшувати покарання. Вищезгадана Директива передбачає, що *«[...] покарання може бути пом'якшено, якщо правопорушник: (а) відмовляється від терористичної діяльності та (b) надає адміністративним або судовим органам інформацію, яку вони інакше не змогли б отримати, допомагаючи їм (i) запобігти або пом'якшити наслідки злочину; (ii) виявити або притягнути до відповідальності інших правопорушників; (iii) знайти докази або (iv) запобігти подальшим терористичним злочинам і злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю, зазначеним у цій Директиві»*. Слід зазначити, що аналогічні вимоги також містяться в Рамковому рішенні 2004/757/ЈНА, яке встановлює мінімальні правила стосовно складових елементів злочинів та санкцій у сфері незаконного обігу наркотичних речовин. У статті 5 цього Рамкового рішення зазначено, що *«покарання [...] може бути пом'якшено, якщо правопорушник: (а) відмовляється від злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних речовин і прекурсорів, і (b) надає адміністративним або судовим органам інформацію, яку вони інакше не змогли б отримати, допомагаючи їм (i) запобігти або пом'якшити наслідки злочину; (ii) виявити або притягнути до відповідальності інших правопорушників;*

(iii) знайти докази або (iv) запобігти подальшим [...] злочинам, пов'язаним з незаконним обігом наркотичних речовин і прекурсорів».

54. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 3.4.2. додатковою частиною, оскільки існує формулювання не повною мірою відповідає вимогам Директиви 2011/36/ЄС про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист осіб, які постраждали від неї. Ця Директива вимагає **«не переслідувати та не призначати покарання особам, які постраждали внаслідок торгівлі людьми, за їхню участь у злочинній діяльності, яку вони були змушені здійснювати як прямий наслідок того, що вони постраждали від будь-яких діянь [...]», як-от злочини, пов'язані з торгівлею людьми.**

55. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 3.4.2. додатковою частиною, оскільки існує формулювання не повною мірою відповідає вимогам Директиви 2011/92/ЄС про запобігання та протидію сексуальному насильству та сексуальній експлуатації та дитячій порнографії. Ця Директива вимагає **«не переслідувати та не призначати покарання дітям, які постраждали внаслідок сексуального насильства та сексуальної експлуатації, за їхню участь у злочинній діяльності, яку вони були змушені здійснювати як прямий наслідок того, що вони постраждали від будь-яких діянь [...]», пов'язаних з дитячою порнографією або проституцією.**

56. Слід зазначити, що стаття 29 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду передбачає, що **«до злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду, не застосовуються будь-які строки давності».** В принципі, така ж вимога встановлена і в Конвенції ООН про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства. Більше того, у цій Конвенції також наголошується, що у випадку злочину геноциду строк давності не застосовується, **«навіть якщо такі діяння не становлять порушення внутрішнього законодавства країни, в якій вони були вчинені».** У зв'язку з цим рекомендується доповнити статтю 3.4.3. новою частиною, зміст якої може бути ідентичним частині 2 статті 3.4.6. або аналогічним положенням Кримінального кодексу Литви, де зазначено, що **«до цих злочинів [...] не застосовуються строки давності: 1) геноцид; 2) поведження з особами, заборонене міжнародним правом; 3) насильницьке зникнення; 4) катування; 5) вбивство осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права; 6) депортація або переміщення цивільних осіб; 7) заподіяння тілесних ушкоджень, катування або інше нелюдське поведження з особами, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, або порушення захисту їхнього майна; 8) примусове використання цивільного населення або військовополонених у збройних силах ворога; 9) руйнування об'єктів, що охороняються, або розграбування національних цінностей; 10) агресія; 11) заборонений військовий напад; 12) застосування заборонених засобів ведення війни; 13) недбале виконання обов'язків командира».**

57. У статті 3.4.4. використовується термін **«злочин, не пов'язаний із застосуванням насильства»**, але його зміст не розкривається у статті 1.4.1.

58. Викликає певні сумніви сумісність частини 2 статті 3.4.7. та частини 2 статті 3.6.6. На мою експертну думку, принципові положення частини 2 статті 3.6.6. також мають бути передбачені в частині 2 статті 3.4.7.

Розділ 3.5. Пробація

59. Рекомендується розглянути доцільність включення в пункт 5 частини 3

статті 3.5.1. додаткових слів, оскільки поточне формулювання може тлумачитися як таке, що передбачає примусове лікування:

«5) пройти курс лікування від розладу психіки або поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин чи іншого соціально небезпечного захворювання, за умови отримання згоди на це засудженої особи;».

60. Рекомендується розглянути доцільність включення в пункт 5 частини 3 статті 3.5.1. додаткового положення, оскільки поточне формулювання не є достатньо чітким:

«3. Суд може застосувати до засудженої особи один або декілька контрольних, корекційних та наглядових заходів, які в процесі їхнього виконання є взаємосумісними. Призначаючи контрольні й корекційні заходи, суд зобов'язаний зазначити строк їхнього виконання».

61. Статті 3.5.5. та 3.5.6. не досить чітко регулюють ситуації, коли засуджена особа не може виконувати громадські роботи з об'єктивних причин (як-от хвороба, вагітність тощо) та коли засуджена особа ухиляється або відмовляється від виконання громадських робіт (див. зауваження № 48).

Розділ 3.6. Засоби безпеки

62. Рекомендується розглянути доцільність визначення в розділі «Заходи безпеки» (розділ 3.6.) спеціального правила, що передбачає максимальний обсяг заходів безпеки (крім примусової психіатричної допомоги), які можуть бути застосовані у випадку вчинення одного проступку або злочину, а також у випадку вчинення двох або більше проступків або злочинів. Крім того, рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 3.6.2. новою частиною 3: *«3. У разі застосування двох або більше заходів безпеки має бути враховано сумісність таких заходів та можливість їхнього виправного впливу на засуджену особу».*

63. Згідно з рекомендаціями Ради Європи, політичні права засуджених осіб не повинні обмежуватися, тому рекомендується розглянути доцільність перегляду положень пункту 3 частини 3 статті 3.6.3., передбачивши, що обмежуватися може лише пасивне виборче право (право бути обраним).

64. Європейська конвенція про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів визначає обов'язок держави запровадити або розробити схеми компенсації потерпілим від умисних насильницьких злочинів, які зазнали будь-яких тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю, а також утриманням осіб, які загинули в результаті таких злочинів. Крім того, Директива 2004/80/ЄС від 29 квітня 2004 року щодо відшкодування потерпілим від злочинів передбачає створення системи співпраці між органами влади держав-членів, яка має полегшити доступ до компенсації у випадках, коли злочин було скоєно в державі-члені, а не в країні проживання постраждалої особи. Беручи до уваги ці міжнародні правові акти та акти ЄС, рекомендується розглянути доцільність включення до переліку обмежувальних заходів платежу у виді внеску до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим. Наприклад, частина 4 статті 3.6.3. може бути доповнена новим пунктом такого змісту: *«3) сплатити внесок у розмірі від 5 до 25 розрахункових одиниць до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим».*

Розділ 3.7. Реституція та компенсація

Розділ 3.8. Конфіскація майна та вилучення речі

65. Визначення поняття конфіскації майна (стаття 3.8.1.) не повною мірою відповідає вимогам Директиви 2014/42/ЄС про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі. Згідно з положеннями зазначеної Директиви, у визначення поняття конфіскації майна в частині 1 статті 3.8.1. слід внести такі зміни:

*«1. Конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному відчуженні грошей, майнових прав або іншого майна, яке належить засудженій **фізичній або юридичній** особі на праві власності, а також утримується **іншою фізичною або юридичною особою**, на користь держави до ~~Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим~~».*

Крім того, пункти 1 та 2 частини 2 статті 3.8.1. слід доповнити таким чином:

«1) є предметом кримінального правопорушення чи одержане в результаті його вчинення. Результат означає будь-яку економічну вигоду, одержану прямо або опосередковано від кримінального правопорушення, яка може складатися з будь-якої форми власності та включає будь-яке подальше реінвестування або трансформацію прямих доходів і будь-яких цінних вигод;

2) підшукане, пристосоване, використане або призначене для використання у будь-який спосіб, повністю або частково, як знаряддя або засіб вчинення кримінального правопорушення чи для схилення особи до його вчинення».

66. Формулювання положень щодо конфіскації майна (статті 3.8.1., 3.8.3. та 3.8.4.) не повною мірою відповідає вимогам Директиви 2014/42/ЄС про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі. У статті 6 зазначеної Директиви вказано, що держави-члени *«вживають необхідних заходів для забезпечення можливості конфіскації доходів або іншої власності, вартість якої відповідає сумі доходів, які були прямо або опосередковано передані підозрюваною або обвинуваченою особою третім сторонам, або які були придбані третіми сторонами у підозрюваної або обвинуваченої особи, принаймні якщо було встановлено на основі конкретних фактів і обставин, що такі треті сторони знали або повинні були знати, що метою передання або придбання є уникнення конфіскації, у тому числі, якщо передання або придбання здійснювалося безкоштовно або в обмін на грошову суму, значно нижчу ринкової вартості».* Наприклад, Кримінальний кодекс Литви імплементує ці вимоги в таких положеннях:

«Майно, що перебуває у володінні іншої фізичної або юридичної особи і підлягає конфіскації, конфіскується незалежно від того, чи була особа засуджена за вчинення діяння, забороненого цим Кодексом, якщо:

1) особа, передаючи майно правопорушнику або іншим особам, знала або повинна була знати, що це майно буде використано для вчинення діяння, забороненого цим Кодексом;

2) майно було передано за удаваним правочином;

3) майно було передано особі як члену сім'ї або близькому родичу правопорушника;

4) майно було передано особі як юридичній особі, а правопорушник, члени його сім'ї чи близькі родичі є керівниками юридичної особи, членами її органу управління або учасниками, які володіють не менш як п'ятдесятма відсотками акцій (часток, паїв, вкладів тощо) юридичної особи;

5) під час придбання майна особа або особи, які займають керівні посади в юридичній особі та мають право представляти її інтереси, приймати рішення від імені юридичної особи чи здійснювати контроль за діяльністю юридичної особи,

знали або повинні були знати, що це майно є знаряддям або засобом вчинення діяння, забороненого цим Кодексом, або результатом такого діяння».

67. Рекомендується розглянути доцільність доповнення частини 1 статті 3.8.3. новим положенням такого змісту:

«1. «Вилучення речі полягає у примусовому безоплатному відчуженні речі, яка не належить засудженій особі на праві власності, у тому числі речі, вилученої з цивільного обігу, на користь держави до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим».

68. Крім того, стаття 5 зазначеної вище Директиви передбачає **розширену конфіскацію**: *«Держави-члени вживають необхідних заходів для забезпечення можливості повної або часткової конфіскації засобів і доходів або власності, що належать особі, визнаній винною у вчиненні кримінального злочину, який може прямо або опосередковано призвести до одержання економічної вигоди, якщо суд, на основі обставин справи, у тому числі конкретних фактів і наявних доказів, зокрема таких, що вартість власності є непропорційною законному доходу засудженої особи, визнає, що відповідна спірна власність була одержана від злочинної діяльності»*, як-от злочинів, пов'язаних з участю в злочинній організації, пасивній та активній корупції тощо.

Розділ 3.9. Судимість

69. Слід зазначити, що цей розділ не вирішує ситуацію, яка, безсумнівно, виникне на практиці, а саме визнання або невизнання факту засудження в іншій державі (див. зауваження № 33).

Розділ 3.10. Особливості кримінально-правових засобів щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у неповнолітньому або молодому віці

70. Рекомендується розглянути доцільності вилучення пункту 3 частини 2 статті 3.10.4., оскільки його існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенню Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду про те, що Міжнародний Кримінальний Суд *«не має юрисдикції щодо будь-якої особи, яка не досягла 18-річного віку на момент імовірного вчинення злочину»*.

Розділ 3.11. Кримінально-правові засоби щодо юридичної особи

71. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін у частину 2 статті 3.11.1., оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенням правових актів ЄС щодо відповідальності юридичних осіб. Практично всі правові акти ЄС передбачають, наприклад, що для цілей цього Рамкового рішення або Директиви *«юридична особа означає будь-який суб'єкт зі статусом юридичної особи відповідно до застосовного законодавства, крім держав або публічних органів, які здійснюють повноваження держави, та публічних міжнародних організацій»*. Наприклад, Кримінальний кодекс Литви імплементує ці вимоги у викладених нижче нормах (які були детально оцінені не тільки Комісією Європейського Союзу, а й Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), коли Литва приєдналася до цієї організації):

«Держава, муніципальний округ, державні та муніципальні установи та органи, а також міжнародні публічні організації не можуть бути притягнуті до відповідальності на підставі цього Кодексу. Державні та муніципальні підприємства, а також публічні установи, власником або учасником яких є держава або муніципальний округ, а також публічні товариства з обмеженою відповідальністю та приватні товариства з обмеженою відповідальністю, акції яких повністю або частково належать на праві власності державі або муніципальному округу, не вважаються державними та муніципальними установами та органами й несуть відповідальність відповідно до цього Кодексу».

72. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 3.11.2., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенням правових актів ЄС щодо відповідальності юридичних осіб. Практично всі правові акти ЄС передбачають, що *«Держави-члени також вживатимуть необхідних заходів з метою забезпечити можливість притягнення юридичних осіб до відповідальності у випадках, коли брак керівництва або контролю з боку особи, [...], уможливив вчинення відповідним чином уповноваженою особою будь-якого з кримінальних правопорушень, [...] на користь цієї юридичної особи».* Наприклад, частину 4 статті 3.11.2. можна було б викласти в такій редакції:

«4. Юридичну особу може бути притягнуто до відповідальності за злочини й тоді, коли вони були вчинені працівником або уповноваженим представником юридичної особи за вказівкою, з дозволу або внаслідок недостатнього нагляду чи контролю з боку особи, зазначеної в частині 2 цієї статті».

73. Рекомендується розглянути доцільність переформулювання або внесення виправлень статті 3.11.3., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенням Директиви 2014/42/ЄС про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі. Крім того, видається, що існує певна несумісність правового регулювання щодо конфіскації майна (яку може бути застосовано до юридичної особи), передбаченої статтями 3.8.1., 3.11.3. та 3.11.5.

74. Рекомендується розглянути доцільність внесення таких змін у частину 2 статті 3.11.5.:

«2. У разі ліквідації юридичної особи застосовується конфіскація майна, яка полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду на користь держави ~~до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим~~, грошей, майнових прав та іншого майна, яке перебуває у власності чи фактичному володінні юридичної особи або її асоційованої особи, в інтересах яких було вчинено злочин уповноваженою особою».

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Книга четверта. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЛЮДИНИ

Загальні зауваження щодо всієї Особливої частини Кримінального кодексу

75. Беручи до уваги важливість поняття близької особи (як ознаки, що підвищує тяжкість злочину), рекомендується розглянути, чи не є визначення, наведене у статті 1.4.1. занадто широким і неточним. Наприклад, Кримінальний кодекс Литви містить таке визначення: *«Близькими родичами є батьки*

(усиновлювачі), діти (усиновлені діти), брати, сестри, дід, баба, онуки. Членами сім'ї правопорушника є батьки (усиновлювачі), діти (усиновлені діти), брати, сестри та їхні подружжя, які проживають разом з правопорушником, а також чоловік (дружина) правопорушника або особа, яка проживає з ним у цивільному шлюбі (партнерстві), та батьки чоловіка (дружини)».

76. Певні сумніви викликає ознака, яка посилює тяжкість злочину, а саме його вчинення *«особою, яка має непогашену судимість за умисний злочин»*, оскільки судимість є ознакою, яка характеризує особу (правопорушника), а не злочин, тому тут може йтися лише про обтяжуючу обставину, яка впливає на вид та розмір покарання в межах санкції, а не про ознаку, яка підвищує тяжкість злочину. З іншого боку, якщо ця ознака є ознакою тяжкості злочину, то це може тлумачитися як порушення принципу *non bis in idem* (наприклад, заборона карати двічі за одне й те саме діяння), передбаченого статтею 1.2.7. Цю ознаку передбачено в частині 8 статті 4.1.3., частині 8 статті 4.1.4., частині 8 статті 4.2.5., частині 9 статті 4.3.2., частині 9 статті 4.5.2., частині 11 статті 6.1.3., частині 4 статті 7.1.4., частині 6 статті 7.2.3., частині 5 статті 7.3.3. та частині 8 статті 9.7.3.

77. Слід звернути увагу на те, що, наприклад, положеннями Директиви 2011/92/ЄС про запобігання та протидію сексуальному насильству та сексуальній експлуатації та дитячій порнографії передбачено, *«що вказані нижче обставини можуть, згідно з відповідними положеннями національного законодавства, розглядатися як обставини, що підвищують тяжкість злочину: [...] правопорушника було раніше засуджено за правопорушення такого ж характеру»*.

78. Слід взяти до уваги, що в Особливій частині проекту Кримінального кодексу (зокрема у статтях 5.1.8., 5.1.11., 5.1.16., 5.2.11., 6.3.6., 6.3.8., 6.3.10., 6.3.11., 6.3.24., 6.5.5., 7.3.4.–7.3.7., 7.3.10.–7.3.13., 7.6.6., 7.6.10. та 7.6.17.), часто використовується термін *«збула»*, який рекомендується замінити терміном *«реалізувала»* або словами *«збула або іншим чином надала»*.

Розділ 4.1. Кримінальні правопорушення проти життя людини

79. Зважаючи на важливість поняття *плоду людини* (як елемента злочину), рекомендується розглянути доцільність визначення цього поняття в розділі 4.1. «Кримінальні правопорушення проти життя людини» (або навіть у статті 1.4.1.).

80. Рекомендується розглянути доцільність доповнення частини 1 статті 4.1.1. (або частини 2 статті 4.1.2.) положеннями, які визначають інші обставини, що виключають протиправність діяння (як-от виправданий ризик, спричинення шкоди за згодою іншої особи, виконання службових повноважень чи професійних обов'язків (статті 2.9.7., 2.9.8., 2.9.10.)), коли злочин, передбачений статтею 4.1.5., було вчинено з перевищенням їхніх меж.

81. Рекомендується розглянути доцільність викладення частини 10 статті 4.1.4. у такій редакції: *«з мотиву віку, статі або гендеру, сексуальної орієнтації, інвалідності, етнічного або соціального походження, генетичних ознак, кольору шкіри, раси, національності, мови, походження, соціального стану, релігії або віросповідання, політичних або інших переконань чи поглядів, належності до національної меншини, майнового стану або народження»*.

82. Рекомендується розглянути доцільність більш точного формулювання частини 12 статті 4.1.14. (sic) [4.1.4] — *«передбаченого статтею 4.1.6., особою, яка не мала права на керування відповідним транспортним засобом або позбавлена*

такого права», вказавши, що смерть була спричинена під час дорожньо-транспортної пригоди особою, яка не мала права на керування відповідним транспортним засобом або була позбавлена такого права.

83. Рекомендується розглянути доцільність більш точного формулювання частини 13 статті 4.1.14. (sic) [4.1.4] — *«передбаченого статтею 4.1.6., особою, на яку покладено обов'язок дотримуватися спеціальних правил безпеки»*, вказавши, що смерть була спричинена внаслідок порушення спеціальних правил безпеки, яких правопорушник був зобов'язаний дотримуватися.

Розділ 4.2. Кримінальні правопорушення проти здоров'я людини

84. Рекомендується розглянути доцільність доповнення частини 1 статті 4.2.2. (або частини 2 статті 4.2.3.) положеннями, які визначають інші обставини, що виключають протиправність діяння (як-от виправданий ризик, спричинення шкоди за згодою іншої особи, виконання службових повноважень чи професійних обов'язків (статті 2.9.7., 2.9.8., 2.9.10.)), коли злочин, передбачений статтею 4.2.6., було вчинено з перевищенням їхніх меж.

85. Рекомендується розглянути доцільність викладення частини 10 статті 4.2.5. у такій редакції: *«з мотиву віку, статі або гендеру, сексуальної орієнтації, інвалідності, етнічного або соціального походження, генетичних ознак, кольору шкіри, раси, національності, мови, походження, соціального стану, релігії або віросповідання, політичних або інших переконань чи поглядів, належності до національної меншини, майнового стану або народження»*.

86. Рекомендується розглянути доцільність більш точного формулювання частини 12 статті 4.2.5. — *«передбаченого статтею 4.1.6. (sic) [статтями 4.2.9. чи 4.2.11.], особою, яка не мала права на керування відповідним транспортним засобом або позбавлена такого права»*, вказавши, що тяжка шкода здоров'ю плоду людини була спричинена під час дорожньо-транспортної пригоди особою, яка не мала права на керування відповідним транспортним засобом або була позбавлена такого права.

87. Рекомендується розглянути доцільність більш точного формулювання частини 13 статті 4.2.5. — *«передбаченого статтею 4.1.6. (sic) [статтями 4.2.9. чи 4.2.11.], особою, на яку покладено обов'язок дотримуватись спеціальних правил безпеки»*, вказавши, що тяжка шкода здоров'ю плоду людини була спричинена внаслідок порушення спеціальних правил безпеки, яких правопорушник був зобов'язаний дотримуватися.

Розділ 4.3. Кримінальні правопорушення проти ментальної та фізичної безпеки людини

88. Рекомендується розглянути доцільність викладення частини 11 статті 4.3.2. у такій редакції: *«з мотиву віку, статі або гендеру, сексуальної орієнтації, інвалідності, етнічного або соціального походження, генетичних ознак, кольору шкіри, раси, національності, мови, походження, соціального стану, релігії або віросповідання, політичних або інших переконань чи поглядів, належності до національної меншини, майнового стану або народження»*.

89. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 4.3.3. такими альтернативними діями: *«особа, яка залякує особу, погрожуючи підірвати її,*

підпалити або вчинити інші дії, небезпечні для її життя, здоров'я чи майна, або систематично залякує особу, застосовуючи психічний примус».

Розділ 4.4. Кримінальні правопорушення проти особистої свободи та гідності людини

90. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін у пункт «b» статті 4.4.1., оскільки його існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви 2011/36/ЄС про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист осіб, які постраждали від неї:

«(b) залучення до участі в проституції, порнобізнесі, насильницький шлюб чи шлюб з розрахунку».

91. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін у статтю 4.4.6., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви 2011/36/ЄС про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист осіб, які постраждали від неї:

«Стаття 4.4.6. Торгівля людьми

Особа, яка:

- 1) завербувала,*
- 2) утримувала, перевозила або переміщувала,*
- 3) збула, купила або придбала (передала),*
- 4) приховувала або*
- 5) одержала людину, —*

якщо це діяння було здійснене з метою експлуатації людини та одним із таких способів: примушування або загроза застосування сили, викрадення, шахрайство або обман, використання довіри, зловживання владою чи службовими повноваженнями, використання стану людини, яка є особливо уразливою чи уразливою людиною (крім дитини), або надання чи отримання платежів або вигод для одержання згоди ~~від~~ третьої особи, яка контролює людину, а щодо дитини – незалежно від мети та способу вчинення діяння, —

вчинила злочин 5 ступеня».

92. Рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 4.4. «Кримінальні правопорушення проти особистої свободи та гідності людини» новими кримінальними правопорушеннями (як-от «Експлуатація з метою примусової праці або послуг» та «Використання примусової праці або послуг людини»), оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенням Директиви 2011/36/ЄС про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист осіб, які постраждали від неї.

Розділ 4.5. Кримінальні правопорушення проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканості людини

93. Слід зазначити, що положеннями Директиви 2011/92/ЄС про запобігання та протидію сексуальному насильству та сексуальній експлуатації та дитячій порнографії вимагається встановити кримінальну відповідальність за такі діяння: *«пропозиція, зроблена дорослою людиною за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зустрітися з дитиною, яка не досягла віку сексуальної згоди, для скоєння проти неї одного з правопорушень [...], якщо після цієї пропозиції відбулись істотні дії, що призвели до такої зустрічі».* Наприклад, Кримінальний

кодекс Литви забезпечує дотримання цієї вимоги таким чином:

«Стаття. Залицання до особи, яка не досягла 16-річного віку

Повнолітня особа, яка пропонує особі, яка не досягла 16-річного віку, зустрітися з метою вступу в статевий зв'язок / статевий акт або іншого задоволення своїх сексуальних бажань чи експлуатації її для виготовлення порнографічних матеріалів, за умови, що після цієї пропозиції вона вчиняє конкретні дії для того, щоб зустріч відбулася, [...]».

94. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін у частину 2 статті 4.5.9., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви 2011/92/ЄС про запобігання та протидію сексуальному насильству та сексуальній експлуатації та дитячій порнографії:

«2) демонструвала, ~~чи~~ збула або надала іншим чином порнографічний предмет дитині віком до 16 років».

95. Рекомендується розглянути можливість внесення змін у статтю 4.5.12., оскільки сексуальні домагання традиційно пов'язуються з особою, яка **«підпорядкована правопорушнику за посадою або іншим чином».**

Розділ 4.6. Кримінальні правопорушення проти сім'ї, дітей та інших уразливих людей

96. Рекомендується розглянути доцільність викладення частини 1 статті 4.6.17. у такій редакції: **«яка продала або надала іншим чином міцний алкогольний напій дитині».** Крім того, вимога щодо продажу, придбання та вживання тільки **«міцного алкогольного напою»** (визначення якого відсутнє в Кримінальному кодексі) викликає певні сумніви.

97. Рекомендується розглянути доцільність викладення статті 4.6.19. у такій редакції: **«Особа, яка злісно ухиляється від сплати коштів на утримання свого члена сім'ї чи колишнього подружжя».**

Розділ 4.7. Кримінальні правопорушення проти приватності людини

98. Рекомендується розглянути доцільність викладення статті 4.7.6. у такій редакції:

«Особа, яка незаконно

1) розголосила таємницю телефонних розмов, листування чи іншої кореспонденції,

2) перехопила поштове відправлення або поштову посилку, що пересилається поштою або через оператора кур'єрської служби,

3) перехопила, записала або слідувала за повідомленнями особи, що передаються електронними комунікаційними мережами,

4) записала, прослухала або слідувала за розмовами особи, що передаються електронними комунікаційними мережами, — [...]».

99. Рекомендується розглянути доцільність викладення статті 4.7.11. у такій редакції: **«службова особа, яка протиправно обнародувала ім'я [...]».**

Розділ 4.8. Кримінальні правопорушення проти соціально-економічних прав людини

100. Рекомендується проаналізувати відповідність всіх кримінальних

правопорушень, передбачених статтями 4.8.4.–4.8.7., принципу пропорційності (*ultima ratio*), який визначено в частині 1 статті 1.2.4.

101. Рекомендується розглянути доцільність доповнення підрозділу 2. «Проступки» новим проступком: *«особа, яка перешкоджає правомірній діяльності професійного союзу або його учасника»*.

Розділ 4.9. Кримінальні правопорушення проти свободи світогляду та віросповідання людини

102. Рекомендується розглянути доцільність доповнення підрозділу 2. «Проступки» новим проступком: *«особа, яка шляхом вживання табуйованих слів, здійснення зухвалих дій, погроз, глузувань або інших непристойних дій зірвала богослужіння або інші церемонії чи святкування, що проводяться релігійною громадою або товариством [визнаних державою], — [...]»*.

Розділ 4.10. Кримінальні правопорушення проти виборчих прав та референдумного права

103. Рекомендується проаналізувати відповідність всіх кримінальних правопорушень, передбачених статтями 4.10.13., 4.10.14. та 4.10.16., принципу пропорційності (*ultima ratio*), визначеному в частині 1 статті 1.2.4.

Розділ 4.11. Кримінальні правопорушення проти рівноправності та політичних прав

104. Рекомендується розглянути доцільність доповнення підстав для дискримінації, передбачених положеннями статті 4.11.5., такими підставами: *вік, генетичні ознаки, національність, належність до національної меншини*.

105. Рекомендується розглянути доцільність доповнення цього розділу новим кримінальним правопорушенням, яке визначається таким чином: *«Особа, яка створює групу співучасників або організовану групу чи організацію з метою дискримінації групи осіб за ознаками віку, статі або гендеру, сексуальної орієнтації, генетичних ознак, інвалідності, раси, кольору шкіри, національності, мови, соціального стану, релігії або переконань, політичних або будь-яких інших поглядів, належності до національної меншини, майнового, етнічного або соціального походження, народження або підбурювання до вчинення протиправних діянь проти зазначених осіб, або бере участь у діяльності такої групи чи організації, або фінансує чи іншим чином підтримує таку групу чи організацію — [...]»*.

Книга п'ята.

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПУБЛІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Розділ 5.1. Кримінальні правопорушення проти порядку охорони здоров'я людей

106. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статей 5.1.5. та 5.1.6., оскільки їхня існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією. Вимоги зазначеної Конвенції можуть бути імплементовані наступним чином:

«Стаття 5.1.5. Надання неправомірної вигоди за просування медичної продукції»

Особа, яка безпосередньо або через посередника, для себе особисто чи для іншої особи:

- 1) *обіцяла або пропонувала неправомірну вигоду, або*
- 2) *надала неправомірну вигоду за просування медичної продукції шляхом її призначення або рекомендації пацієнтам, або здійснення оптової чи роздрібною торгівлі такою продукцією, вчинила злочин 3 ступеня.*

Стаття 5.1.6. Отримання неправомірної вигоди за просування медичної продукції»

Особа, яка безпосередньо або через посередника, для себе особисто чи для іншої особи:

- 1) *одержала,*
- 2) *просила або*
- 3) *отримала пропозицію або обіцянку надання неправомірної вигоди, або вимагала неправомірну вигоду за просування медичної продукції шляхом її призначення чи рекомендації пацієнту або здійснення оптової чи роздрібною торгівлі такою продукцією, вчинила злочин 3 ступеня».*

107. Рекомендується розглянути доцільність заміни обов'язкової ознаки **«без належного дозволу»**, яку передбачено положеннями статті 5.1.7., більш точно визначеною обов'язковою ознакою — **«незаконно»**.

Розділ 5.2. Кримінальні правопорушення проти порядку обігу психоактивних речовин

108. Рекомендується розглянути доцільність визначення в цьому розділі **понять наркотичних засобів і психотропних речовин**. Крім того, це поняття має включати й **волокно конопель, обіг якого дозволено законодавством ЄС**.

109. Рекомендується розглянути доцільність доповнення переліків дій, передбачених статтями 5.2.4.–5.2.7., а також статтями 5.2.14.–5.2.17. такими видами дій: **«переробила, набула в інший спосіб, зберігала, відправила, імпортувала, експортувала, транспортувала чи переслала»**.

110. Рекомендується розглянути доцільність криміналізації кримінального правопорушення щодо обладнання, призначеного для виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів, в окремій статті, яку викласти таким чином: **«особа, яка незаконно виробляла, зберігала, придбавала чи іншим чином набувала, збувала чи іншим чином розповсюджувала, перевозила чи обслуговувала обладнання або інші установки для виробництва наркотичних засобів або психотропних речовин чи їхніх аналогів, а також незаконно розробляла чи розповсюджувала технології або специфікації для виробництва наркотичних засобів або психотропних речовин чи їхніх аналогів»**.

111. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін до розділу 5.2., оскільки його існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенням Рамкового рішення 2004/757/ЛНА, яке встановлює мінімальні правила стосовно складових елементів злочинів та санкцій у сфері незаконного обігу

наркотичних речовин. Цим Рамковим рішенням визначено, що за кримінальні правопорушення, передбачені у статті 5.2., має бути встановлено **«максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк принаймні від 5 до 10 років за кожної з таких обставин: [...] (b) правопорушення, пов'язане з тими наркотичними засобами, які завдають найбільшої шкоди здоров'ю, або призвело до значної шкоди здоров'ю багатьох людей; [...]»**.

Розділ 5.3. Кримінальні правопорушення проти безпеки довкілля

112. Рекомендується розглянути доцільність переформулювання частини 1 статті 5.3.1., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви 2008/99/ЄС про кримінально-правову охорону довкілля:

«1) забруднення — надходження у довкілля речовини хімічного чи біологічного походження або енергії, що призвело до ~~негативних змін у його стані~~ або може спричинити смерть чи серйозне тілесне ушкодження будь-якої особи, або завдало істотної шкоди якості повітря, якості ґрунту, якості води, або тваринам чи рослинам».

113. Ознаки елементів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 5.3.4.–5.3.9., визначено надто широко та загально, що ускладнює оцінювання їхньої відповідності вимогам вищезгаданої Директиви. Водночас існують певні сумніви щодо того, чи всі діяння (особливо виділені жирним шрифтом), визначені Директивою, передбачені у згаданих статтях проєкту Кримінального кодексу. Відповідно до Директиви, держави-члени повинні забезпечити, щоб наступна *«поведінка становила кримінальне правопорушення, якщо вона є незаконною та здійснюється умисно або принаймні у формі серйозної недбалості: (i) вивільнення, викид або занесення в повітря, ґрунт або воду значної кількості матеріалів або іонізуючого випромінювання, що спричинило або може спричинити смерть або серйозну шкоду здоров'ю будь-якої особи чи завдало істотну шкоду якості повітря, якості ґрунту або якості води, або тваринам чи рослинам; (ii) експлуатація заводу, на якому здійснюється небезпечна діяльність або на якому зберігаються чи використовуються небезпечні речовини чи препарати, що за межами заводу спричинило чи може спричинити смерть або серйозну шкоду здоров'ю будь-якої особи чи завдало істотної шкоди якості повітря, якості ґрунту чи води, або тваринам чи рослинам»*.

114. Ознаки елементів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 5.3.10.–5.3.12. та 5.3.21., викликають певні сумніви щодо того, чи всі діяння (особливо виділені жирним шрифтом), визначені Директивою, передбачені у згаданих статтях проєкту Кримінального кодексу. Відповідно до Директиви, держави-члени повинні забезпечити, щоб наступна *«поведінка становила кримінальне правопорушення, якщо вона є незаконною та здійснюється умисно або принаймні у формі серйозної недбалості: (i) збір, транспортування, переробка або утилізація відходів, включно з наглядом за такою діяльністю та відновлення середовища місць утилізації відходів, і включно з діяльністю дилерів чи брокерів (з управління відходами), що спричинило або може спричинити смерть чи серйозну шкоду здоров'ю будь-якої особи або завдало істотної шкоди якості повітря, якості ґрунту, якості води, або тваринам чи рослинам»*.

115. Крім того, рекомендується перевірити, чи передбачає проєкт Кримінального кодексу кримінальну відповідальність за вказане нижче кримінальне

правопорушення, яке також визначене в Директиві: *«виробництво, переробка, зберігання, використання, транспортування, імпорту, експорту або захоронення ядерних матеріалів або інших небезпечних радіоактивних речовин, що спричиняє або може спричинити смерть або серйозну шкоду здоров'ю будь-якої особи, або завдало істотної шкоди якості повітря, якості ґрунту або якості води, або тваринам чи рослинам»*.

116. Крім того, рекомендується перевірити, чи передбачає проєкт Кримінального кодексу кримінальну відповідальність за вказане нижче кримінальне правопорушення, яке також визначене в Директиві: *«(i) та (ii) виробництво, імпорту, експорту, виведення на ринок або використання озоноруйнівних речовин»*.

Книга шоста.

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЕКОНОМІКИ

Розділ 6.1. Кримінальні правопорушення проти власності на речі

117. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 6.1.2. новим пунктом, оскільки існуюче положення може тлумачитися як таке, що не відповідає вимогам Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом. Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«7) передбачені статтями 6.1.4. та 6.1.5. з метою вчинення терористичного акту».

118. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статей 6.1.6. та 6.1.11. такими альтернативними діями: *«особа, яка використовує опалення, газ, воду, засоби зв'язку або інші об'єкти, що мають економічну цінність, шляхом неправомірного підключення до енергосистеми, мережі зв'язку або сховища, спотворення показань приладів обліку або іншим неправомірним способом і тим самим завдає майнової шкоди іншій особі»*. З іншого боку, довести істотну чи незначну майнову шкоду (як обов'язкову ознаку злочину або проступку буде вкрай складно, адже ніхто з правопорушників не веде обліку незаконно використаної електричної, теплової енергії тощо).

Розділ 6.2. Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності

119. Ознаки елементів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 6.2.3.–6.2.5., визначено надто широко та загально, що ускладнює оцінювання їхньої відповідності принципу юридичної визначеності: *«[...] передбачуваності, щоб давати особі можливість заздалегідь знати, які діяння є кримінальними правопорушеннями, [...]»*. Слід зазначити, що покарання, передбачені за злочин незначної тяжкості або проступок, можуть перешкоджати наданню міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, наприклад, виконанню запиту про екстрадицію тощо. Наприклад, Кримінальний кодекс Литви передбачає такі злочини, пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності:

«Стаття. Привласнення авторства

Особа, яка публікує або публічно оголошує як свій власний створений іншою особою твір літератури, науки чи мистецтва (включно з комп'ютерним програмним забезпеченням та базами даних) або його частину [...]».

Стаття. Незаконне відтворення творів науки, літератури і мистецтва чи об'єкта суміжних прав, розповсюдження, перевезення чи зберігання їхніх незаконно виготовлених копій

Особа, яка незаконно відтворює з комерційною метою твір літератури, науки або мистецтва (включно з комп'ютерним програмним забезпеченням та базами даних) або об'єкт суміжних прав чи його частину або розповсюджує, перевозить чи зберігає з комерційною метою їхні незаконно виготовлені копії, якщо загальна вартість копій, визначена за цінами законно виготовлених копій, а за їхньої відсутності — за цінами оригіналів відтворених творів, перевищує суму в розмірі [...].

Стаття. Знищення або зміна інформації про управління авторськими правами та суміжними правами

Особа, яка без дозволу суб'єкта авторського права чи суміжних прав і з комерційною метою знищує або змінює інформацію про управління авторськими правами чи суміжними правами, якщо така інформація дозволяє ідентифікувати твір, автора твору, іншого суб'єкта авторського права чи виконавця, виконання твору, фонограму, виробника фонограми, іншого суб'єкта суміжних прав, а також відомості про умови використання твору, виконання твору чи фонограми, включно з усіма позначеннями чи кодами, що передають інформацію, зазначену на примірниках твору, запису виконання чи фонограми або представлену під час їхнього опублікування [...].

Стаття. Незаконне вилучення технічних засобів захисту авторських прав або суміжних прав

Особа, яка незаконно знімає будь-які технічні засоби захисту, що використовуються суб'єктами авторського права чи суміжних прав для здійснення чи захисту своїх прав, або виробляє, імпортує, експортує, зберігає, перевозить чи розповсюджує з комерційною метою пристрої, що дають змогу знімати технічні засоби захисту (дешифратори, дешифрувальні картки чи інші пристрої), або програмне забезпечення, паролі, коди чи інші подібні дані [...].

Стаття. Порушення прав на об'єкти промислової власності

Особа, яка порушує виключні права власника патенту чи власника промислового зразка або право юридичної особи на найменування юридичної особи [...].».

Розділ 6.3. Кримінальні правопорушення проти фінансів

120. Рекомендується розглянути доцільність доповнення частини 1 статті 6.3.3. та частини 1 статті 6.3.4. злочином, передбаченим статтею 6.3.12.

121. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 6.3.5., оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенням Директиви 2014/62/ЄС про кримінально-правовий захист євро та інших валют від підробки, яка встановлює обов'язок держави «[...] вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб діяння [...] було караним також щодо банкнот або монет, які виготовляються або були виготовлені із використанням законних

потужностей або матеріалів з порушенням прав чи умов, за яких уповноважені органи можуть випускати банкноти або монети».

Наприклад, Кримінальний кодекс Литви забезпечує дотримання цієї вимоги таким чином: *«особа, яка, маючи повноваження на виготовлення справжньої валюти, але з порушенням встановленого порядку або умов виготовлення валюти, виготовляє валюту, яка перебуває в обігу в Литві чи іншій державі або була офіційно затверджена, але ще не випущена в обіг, а також особа, яка зберігає, імпортує, експортує, перевозить, набуває або здійснює операції з такою валютою, усвідомлюючи, що вона була виготовлена з порушенням порядку або умов виготовлення валюти».*

122. Рекомендується розглянути доцільність внесення коригувань у статтю 6.3.6. (а також статтю 6.3.8.), оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенням Директиви 2014/62/ЄС про кримінально-правовий захист євро та інших валют від підробки, яка встановлює обов'язок держави **«вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб вказане нижче діяння було караним як кримінальне правопорушення, якщо воно вчинено умисно: (i) введення в обіг підробленої валюти шляхом шахрайства; (ii) імпорт, експорт, перевезення, отримання або набуття підробленої валюти з метою її введення в обіг і з усвідомленням того, що вона є підробленою».**

123. Крім того, рекомендується перевірити, чи передбачає проєкт Кримінального кодексу кримінальну відповідальність за вказані нижче кримінальні правопорушення, які також визначені в Директиві: **«(i) придбання для себе чи іншої особи, включно з отриманням, привласненням, купівлею, передачею, імпортом, експортом, збутом, перевезенням або розповсюдженням викраденого, підробленого або фальсифікованого документарного безготівкового платіжного засобу з метою шахрайського використання» та «(ii) придбання для себе чи іншої особи, включно з продажем, передачею або розповсюдженням, чи наданням незаконно отриманого, підробленого або фальсифікованого бездокументарного безготівкового платіжного засобу з метою шахрайського використання».**

124. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін до статей 6.3.17. та 6.3.25., оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенням Директиви 2014/57/ЄС про кримінальні санкції за зловживання на ринку, яка визначає обов'язок **«вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб незаконне розголошення інсайдерської інформації [...] становило кримінальне правопорушення, принаймні у серйозних випадках і коли воно вчиняється умисно».**

125. Ознаки елементів кримінального правопорушення, передбаченого статтею 6.3.18., визначено надто широко та загально, що ускладнює оцінювання їхньої відповідності вимогам вищезгаданої Директиви. Директива встановлює обов'язок **«[...] вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб маніпулювання ринком [...] становило кримінальне правопорушення, принаймні у серйозних випадках і коли воно вчиняється умисно. [...] маніпулювання ринком повинно включати такі дії:**

(а) укладання угоди, розміщення замовлення на торгівлю чи будь-яка інша діяльність, яка: (i) подає неправдиві або такі, що вводять в оману, сигнали щодо пропозиції, попиту або ціни фінансового інструменту або пов'язаного з ним спотового товарного контракту, або (ii) забезпечує підтримку ціни одного або декількох фінансових інструментів або пов'язаного з ними спотового товарного контракту на ненормальному або штучному рівні, за винятком випадків, коли причини таких дій особи, яка уклала правочини або віддала торгові

розпорядження, є законними, а такі правочини або торгові розпорядження відповідають прийнятій ринковій практиці на відповідному торговому майданчику;

(b) укладення правочину, розміщення торгових розпоряджень або будь-яка інша діяльність чи поведінка, що впливає на ціну одного або декількох фінансових інструментів або пов'язаного з ними спотового товарного контракту, яка використовує фіктивний пристрій або будь-яку іншу форму обману або хитрування;

(c) поширення інформації через засоби масової інформації, в тому числі в Інтернеті, або будь-яким іншим способом, яка подає неправдиві або такі, що вводять в оману, сигнали щодо пропозиції, попиту або ціни фінансового інструменту чи пов'язаного з ним спотового товарного контракту, або забезпечує підтримку ціни одного чи декількох фінансових інструментів або пов'язаного з ними спотового товарного контракту на ненормальному або штучному рівні, якщо особи, які здійснили таке поширення, отримують для себе або для іншої особи вигоду чи прибуток від поширення такої інформації; або

(d) передача неправдивої або такої, що вводить в оману, інформації чи надання неправдивих або таких, що вводять в оману, вхідних даних чи будь-яка інша поведінка, яка маніпулює розрахунком базового показника».

126. Ознаки складу кримінального правопорушення, передбачені статтею 6.3.20., визначено надто широко та загально, що ускладнює оцінювання їхньої відповідності вимогам Директиви (ЄС) 2017/1371 про боротьбу з шахрайством, що завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу, за допомогою кримінального права. Директива визначає зобов'язання держави «вжити необхідні заходи для забезпечення того, щоб шахрайство, яке завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу, становило кримінальний злочин в разі умисного вчинення. [...] шахрайством, яке завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу, вважається:

(a) стосовно видатків, не пов'язаних з проведенням закупівель — будь-яка дія чи бездіяльність щодо: (i) використання або надання неправдивих, неправильних або неповних заяв або документів, що мають наслідком привласнення або неправомірне утримання коштів із загального бюджету Союзу або з бюджетів, управління якими здійснюється Союзом або від їхнього імені; (ii) нерозголошення інформації у порушення конкретного зобов'язання, що призводить до таких самих наслідків, або (iii) неправомірного використання таких коштів або активів для інших цілей, ніж ті, для яких вони були призначені;

(b) стосовно видатків, пов'язаних з проведенням закупівель, щонайменше коли це вчиняється задля одержання неправомірної вигоди для порушника або іншої особи шляхом завдання збитків для фінансових інтересів Союзу — будь-яка дія чи бездіяльність щодо: (i) використання або надання неправдивих, неправильних або неповних заяв або документів, що мають наслідком привласнення або неправомірне утримання коштів із загального бюджету Союзу або з бюджетів, управління якими здійснюється Союзом або від їхнього імені; (ii) нерозголошення інформації у порушення конкретного зобов'язання, що призводить до таких самих наслідків, або (iii) неправомірного використання таких коштів або активів для інших цілей, ніж ті, для яких вони були призначені, що завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу;

(с) стосовно доходів, крім тих, що формуються за рахунок власних ресурсів ПДВ, зазначених у пункті (d) — будь-яка дія чи бездіяльність щодо: (i) використання або надання неправдивих, невірних або неповних заяв чи документів, наслідком чого є незаконне зменшення ресурсів бюджету Союзу або бюджетів, управління якими здійснюється Союзом або від його імені; (ii) нерозголошення інформації у порушення конкретного зобов'язання, що призводить до таких самих наслідків, або (iii) неправомірного використання законно отриманої вигоди, що призводить до тих самих наслідків;

(d) стосовно доходів, що формуються за рахунок власних ресурсів ПДВ — будь-яка дія чи бездіяльність, учинені за допомогою транскордонних шахрайських схем щодо: (i) використання або надання неправдивих, невірних або неповних звітів чи документів щодо ПДВ, наслідком чого є зменшення ресурсів бюджету Союзу; (ii) нерозголошення інформації щодо ПДВ у порушення конкретного зобов'язання, що призводить до таких самих наслідків, або (iii) надання точних звітів щодо ПДВ з метою шахрайського приховування несплати або неправомірного створення прав на відшкодування ПДВ».

Слід зазначити, що вищезгадана Директива не вимагає, щоб відповідальність за ці дії була передбачена в одній статті Кримінального кодексу, тому рекомендується перевірити, чи не встановлено відповідальність за перелічені дії в інших статтях проєкту Кримінального кодексу.

127. Існують певні сумніви щодо того, чи всі діяння (особливо виділені жирним шрифтом), визначені Директивою (ЄС) 2018/1673 про боротьбу з відмиванням грошей засобами кримінального права, передбачені у статті 6.3.21. проєкту Кримінального кодексу. У Директиві зазначено, що держава має забезпечити, щоб «[...] вказані нижче дії **в разі умисного вчинення** каралися як кримінальне правопорушення: (a) конвертація або передача майна, **якщо відомо, що таке майно отримане від злочинної діяльності**, з метою приховування або маскуванню незаконного походження майна або надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у здійсненні такої діяльності, з метою ухилення від правових наслідків дій цієї особи; (b) приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, розпорядження, переміщення, прав щодо майна або права власності на нього, **якщо відомо, що таке майно одержано внаслідок злочинної діяльності**; (c) набуття, **володіння** або використання майна, якщо під час його одержання було відомо, що таке майно отримано внаслідок злочинної діяльності».

128. Рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 6.3. «Кримінальні правопорушення проти фінансів» новими статтями, які б встановлювали кримінальну відповідальність за такі фінансові злочини, як **«Шахрайське управління рахунками»** та **«Недбале управління рахунками»**. Слід зазначити, що наразі стаття 6.4.15. передбачає відповідальність лише за проступок, що полягає в умисному порушенні правил бухгалтерського обліку.

Розділ 6.4. Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання

129. Рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 6.4. «Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання» новими статтями, які б встановлювали кримінальну відповідальність за фінансові злочини, як-от **«Незаконне володіння товарами, які обкладаються акцизним збором»**,

«Незаконне невивезення товарів або продукції, що обкладається акцизним збором», «Використання чужого знаку для товарів і послуг» тощо. Наприклад, Кримінальний кодекс Литви передбачає відповідальність за такі злочини:

«Стаття. Незаконне володіння товарами, які обкладаються акцизним збором

Особа, яка з порушенням встановленого порядку набуває, зберігає, перевозить, пересилає, використовує або розпоряджається товарами, що обкладаються акцизним збором, вартість яких перевищує [...].

Стаття. Незаконне невивезення товарів або продукції, що обкладається акцизним збором, за межі Литовської Республіки

Особа, яка незаконно не вивозить за межі державного кордону Литовської Республіки товари або продукцію, вартість якої перевищує [...] і яку мало бути вивезено за межі Литовської Республіки згідно з транзитними або експортними документами [...].

Стаття. Використання чужого знаку для товарів і послуг

Особа, яка без дозволу позначає велику кількість товарів чужим знаком для товарів, або представляє їх для обробки, або використовує чужий знак для послуг і тим самим завдає шкоди у значному розмірі [...]».

Розділ 6.5. Кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів

130. Рекомендується перевірити, чи включає визначення природних ресурсів (пункт 1 статті 6.5.1.) також і **«види дикої фауни, флори та грибів або їхні частини чи похідні»**.

131. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 6.5.1. поняттям **дикої фауни, флори і грибів, що перебувають під особливою охороною**. Наприклад, Кримінальний кодекс Литви забезпечує дотримання цієї вимоги таким чином:

«До видів дикої фауни, флори та грибів, що перебувають під особливою охороною, належать:

1) дика фауна, флора і гриби охоронюваних видів, що входять до переліку видів фауни, флори і грибів, що охороняються Литовською Республікою й віднесені до категорій 0(Ex), 1(E) і 2(V);

2) дика фауна і флора видів, перелічених у додатках А і В до Регламенту Ради (ЄС) № 338/97 від 9 грудня 1996 року про захист видів дикої фауни і флори шляхом регулювання торгівлі ними;

3) дика фауна і флора охоронюваних видів, перелічених у Додатку IV до Директиви Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про збереження природних середовищ існування, дикої флори та фауни;

4) дикі птахи, перелічені в Додатку I до Директиви Ради 79/409/ЄЕС від 2 квітня 1979 року про збереження диких птахів та в статті 4(2) цієї Директиви».

132. Ознаки елементів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 6.5.4.–6.5.6., 6.5.8. та 6.5.10. викликають певні сумніви щодо того, чи всі діяння (особливо виділені жирним шрифтом), визначені Директивою 2008/99/ЄС

про кримінально-правову охорону довкілля, передбачені у згаданих статтях проєкту Кримінального кодексу. Відповідно до цієї Директиви, держави-члени повинні забезпечити, щоб вказані нижче «діяння становили кримінальне правопорушення, якщо вони є незаконними та здійснюються умисно або принаймні у формі серйозної недбалості: (i) вбивство, знищення, володіння або вилучення зразків видів дикої фауни або флори, що охороняються; (ii) торгівля зразками видів дикої фауни або флори, що охороняються, або їхніми частинами чи похідними, та (iii) будь-яке діяння, що спричиняє значне погіршення середовища існування в межах природоохоронної території».

Книга сьома.

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СУСПІЛЬСТВА

Розділ 7.1. Злочини проти безпеки від організованої злочинної діяльності

133. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 7.1.1. поняттям **активної участі в організованій групі чи злочинній організації**, оскільки існуюче положення може тлумачитися як таке, що не відповідає вимогам Рамкового рішення 2008/841/ЛНА про боротьбу з організованою злочинністю, яке передбачає, що «*одне або обидва з вказаних нижче діянь, пов'язаних зі злочинною організацією, повинні розглядатися як злочини: (а) діяння будь-якої особи, яка умисно та з усвідомленням мети й загальної діяльності злочинної організації, або її наміри вчинити злочини, про які йдеться, бере активну участь у злочинній діяльності організації, включно з наданням інформації або матеріальних засобів, вербуванням нових членів і всіма формами фінансування її діяльності, знаючи, що така участь сприятиме досягненню злочинної діяльності організації; (б) діяння будь-якої особи, яке полягає в домовленості з однією або кількома особами щодо здійснення діяльності, яка, у разі її здійснення, буде рівнозначна вчиненню злочинів [...] навіть якщо ця особа не бере участі у фактичному здійсненні такої діяльності*». Наприклад, дотримання цих вимог може бути забезпечено таким чином:

«3) активна участь в організованій групі чи злочинній організації — діяння будь-якої особи:

(а) яка умисно та з усвідомленням мети й загальної діяльності злочинної організації, або з наміром вчинити злочини, про які йдеться, бере активну участь у злочинній діяльності організації, включно з наданням інформації або матеріальних засобів, вербуванням нових членів і всіма формами фінансування її діяльності, знаючи, що така участь сприятиме досягненню злочинної діяльності організації;

(б) діяння будь-якої особи, яке полягає в домовленості з однією або кількома особами щодо здійснення діяльності, яка, у разі її здійснення, буде рівнозначна вчиненню злочинів принаймні 3 ступеня, навіть якщо ця особа не бере участі у фактичному здійсненні такої діяльності».

134. Рекомендується розглянути доцільність доповнення пункту 4 статті 7.1.5. та частини 4 статті 7.1.6. (згідно з вимогами, визначеними Рамковим рішенням 2008/841/ЛНА про боротьбу з організованою злочинністю) такого змісту: «4) була **активним учасником організованої групи**» (або злочинної організації).

135. Здається, що між статтями 7.1.8. та 2.9.14. може існувати конкуренція норм. Незрозуміло, яка норма буде мати переважну силу в ситуації, коли посадова особа не виконує обов'язок припинити діяльність злочинної організації з підстав, передбачених статтею 2.9.14.

Розділ 7.2. Злочини проти безпеки від тероризму

136. Рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 7.2. «Злочини проти безпеки від тероризму» новою статтею, яка б містила **поняття терористичної мети та інших злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю**, оскільки існуюче положення може тлумачитися як таке, що не відповідає положенням Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом. Положення зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«Стаття. Значення термінів, вжитих у цьому розділі

У цьому розділі відповідні терміни мають таке значення:

1) терористичні цілі — серйозне залякування населення; неправомірний примус уряду або міжнародної публічної організації до вчинення або утримання від вчинення будь-якої дії; серйозна дестабілізація або руйнування фундаментальних політичних, конституційних, економічних або соціальних структур країни або міжнародної публічної організації;

2) інші злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, — злочини, передбачені статтями 6.1.4., 6.1.5., 7.8.4., 7.8.5., 7.8.7. цього Кодексу, якщо вони вчинені з метою отримання коштів, знарядь чи засобів для вчинення злочинів терористичного характеру або підтримки діяльності групи, метою якої є вчинення злочинів терористичного характеру».

137. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін у статтю 7.2.4., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом. Вимоги зазначеної Конвенції можуть бути імплементовані таким чином:

«Стаття 7.2.4. Терористичний акт

1) посягання на життя людини, що може спричинити смерть;

2) посягання на фізичну недоторканність особи;

3) викрадення людини або захоплення заручників;

4) заподіяння значних руйнувань державному або громадському об'єкту, транспортній системі, об'єкту інфраструктури, включно з інформаційною системою, стаціонарній платформі, розташованій на континентальному шельфі, громадському місцю або приватній власності, що може становити загрозу для життя людей або призвести до значних економічних збитків;

5) захоплення повітряного, морського судна або інших засобів громадського чи вантажного транспорту;

6) виготовлення, володіння, придбання, транспортування, постачання або використання вибухових речовин чи зброї, включно з хімічною, біологічною, радіологічною або ядерною зброєю, а також дослідження та розробка хімічної, біологічної, радіологічної або ядерної зброї;

7) викид небезпечних речовин або спричинення пожежі, повені чи вибухів, наслідком яких є загроза життю людей;

8) втручання в постачання води, електроенергії або будь-якого іншого основного природного ресурсу чи спричинення припинення такого постачання, наслідком якого є загроза життю людей;

9) незаконне втручання в роботу системи або незаконне втручання в дані;
10) погроза вчинити будь-яку з дій, перелічених у пунктах 1–9, — вчинення злочину 7 ступеня».

138. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін у статтю 7.2.6., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом. Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«Стаття 7.2.6. Публічні заклики до тероризму

Особа, яка поширила або іншим чином оприлюднила із використанням онлайн- та офлайн-засобів повідомлення, що містить публічний заклик до:

- 1) вчинення терористичного акту,
- 2) підтримки діяльності терористичної групи,
- 3) поширення тероризму,
- 4) протидії антитерористичній діяльності або
- 5) прославлення або виправдовування терористичного акту, терористичної діяльності чи окремого терориста, вчинила злочин 3 ступеня».

139. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін у статтю 7.2.8., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом. Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«Стаття 7.2.8. Фінансування та інша підтримка тероризму

Особа, яка надала кошти, матеріальні засоби чи інформацію або зібрала їх із використанням будь-яких засобів, прямо або опосередковано, завідомо для:

- 1) вчинення злочину, передбаченого цим розділом,
- 2) створення або діяльності терористичної групи,
- 3) приховування діяльності терористичної групи або злочину, вчиненого її учасником чи на виконання завдання терористичної групи,
- 4) поширення тероризму,
- 5) протидії антитерористичній діяльності або
- 6) підкупу службової особи з метою схилити її до потурання діяльності терористичної групи, вчинила злочин 5 ступеня».

140. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін у статтю 7.2.10., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом. Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«Стаття 7.2.10. Підготовка до терористичної діяльності або подорожування з метою терористичної діяльності

Особа, яка з метою здійснення або сприяння здійсненню терористичного акту, участі в діяльності терористичної групи чи фінансування тероризму, чи проведення або отримання підготовки до терористичної діяльності:

- 1) ~~проходила навчання,~~ організувала надання допомоги в подорожуванні будь-якої особи з метою здійснення терористичної діяльності,
- 2) ~~проводила навчання,~~ іншим чином забезпечила надання допомоги в подорожуванні будь-якої особи з метою здійснення терористичної діяльності,

3) прибула до України чи держави-члена Європейського Союзу або переміщувалась транзитом Україною,

4) залишила територію України чи держави-члена Європейського Союзу,

5) заволоділа матеріальними засобами, коштами чи інформацією або

6) склала чи використала підроблений офіційний документ,

вчинила злочин 5 ступеня».

141. Рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 7.2. «Злочини проти безпеки від тероризму» новою статтею, яка б встановлювала відповідальність за **навчання терористичній діяльності та вербування з метою терористичної діяльності**, оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає положенням Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом. Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«Навчання терористичній діяльності

Особа, яка надала або отримала інструкції щодо виготовлення або використання вибухових речовин, вогнепальної чи іншої зброї або шкідливих чи небезпечних речовин, або щодо інших конкретних методів чи засобів з метою вчинення або сприяння вчиненню терористичного акту (стаття 7.2.4.), усвідомлюючи, що надані або отримані навички призначені для використання з цією метою,

вчинила злочин 5 ступеня.

Стаття. Вербування з метою терористичної діяльності

Особа, яка схилила іншу особу до вчинення або сприяння вчиненню терористичного акту (стаття 7.2.4.) або до участі в діяльності терористичної групи (стаття 7.2.7.),

вчинила злочин 5 ступеня».

142. Враховуючи вимоги міжнародного права (наприклад, Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства та Протоколу про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі, Конвенції ООН про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден та Конвенції ООН про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації), рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 7.2. «Злочини проти безпеки від тероризму» новими статтями, які б передбачали кримінальну відповідальність за **захоплення заручників та викрадення повітряного або морського судна, іншого громадського чи вантажного транспортного засобу або стаціонарної платформи, розташованої на континентальному шельфі**. Крім того, існують певні сумніви щодо того, чи всі ознаки злочину піратства (визначені у вищезгаданих міжнародних договорах) включені до елементів злочину піратства (передбаченого статтею 11.5.8.). Наприклад, у Кримінальному кодексі Литви ці вимоги імплементовано таким чином:

«Стаття. Захоплення заручників

1. Особа, яка викрадає або тримає як заручника людину й вимагає від міжнародної публічної організації, держави або установи вчинити або утриматися від вчинення дії, а також особа, яка погрожує негайним вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень людині, яка утримується як заручник, якщо їй не будуть забезпечені умови, що дозволяють уникнути затримання, [...].

Стаття. Захоплення повітряного або морського судна, іншого громадського чи вантажного транспортного засобу або стаціонарної платформи, розташованої на континентальному шельфі

1. Особа, яка викрадає повітряне або морське судно чи стаціонарну платформу, розташовану на континентальному шельфі,

карається арештом або позбавленням волі на строк до 5 років.

2. Особа, яка викрадає повітряне або морське судно чи стаціонарну платформу, розташовану на континентальному шельфі, із застосуванням фізичного насильства або погрози застосування насильства,

карається позбавленням волі на строк від 3 до 8 років.

3. Особа, яка викрадає повітряне або морське судно, інший громадський чи вантажний транспортний засіб або стаціонарну платформу, розташовану на континентальному шельфі, із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових речовин або інших засобів, що становлять загрозу для життя чи здоров'я екіпажу або пасажирів повітряного або морського судна, іншого громадського чи вантажного транспортного засобу або осіб, які перебувають на стаціонарній платформі, розташованій на континентальному шельфі,

карається позбавленням волі на строк від 5 до 10 років.

4. Особа, яка вчиняє діяння, передбачене частиною 1, 2 або 3 цієї статті, з терористичною метою,

карається позбавленням волі на строк від 5 до 15 років.

5. Особа, яка вчиняє діяння, передбачене частинами 1, 2, 3 або 4 цієї статті, якщо це спричинило аварію, катастрофу або інші тяжкі наслідки,

карається позбавленням волі на строк від 10 до 20 років або довічним позбавленням волі.

6. Відповідальність за діяння, передбачені цією статтею, несе також юридична особа».

Розділ 7.3. Кримінальні правопорушення проти безпеки обігу небезпечних предметів та безпеки об'єктів критичної інфраструктури

143. Рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 7.3. «Кримінальні правопорушення проти безпеки обігу небезпечних предметів та безпеки об'єктів критичної інфраструктури» новою статтею, що визначає **поняття об'єкта критичної інфраструктури**.

Розділ 7.4. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту

144. Беручи до уваги вимоги міжнародного права, рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 7.4. «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» новою статтею, що визначає **поняття транспортного засобу**.

145. Рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 7.4. «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту» новою статтею, що встановлює кримінальну відповідальність за **порушення правил міжнародних польотів**. Наприклад, у Кримінальному кодексі Литви ці вимоги імплементовано таким чином:

«Стаття. Порушення правил міжнародних польотів

Член екіпажу повітряного судна або іншого пристрою, призначеного для польотів, який порушує правила міжнародних польотів, улітаючи в Литовську Республіку або вилітаючи з Литовської Республіки [...]».

Розділ 7.5. Кримінальні правопорушення проти публічного порядку

146. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 7.5.4. новим положенням такого змісту:

*«Особа, яка застосувала **насильство або зброю** під час участі у мітингу, демонстрації чи іншому масовому заході, вчинила злочин 3 ступеня».*

147. Рекомендується розглянути доцільність доповнення частини 2 статті 7.5.7. таким положенням:

*«2) **пропагувала, заперечувала або виправдовувала комуністичний, російський нацистський чи націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарний режим**».*

148. Діяння, передбачене частиною 4 статті 7.5.9., викликає певні сумніви, оскільки, наприклад, згідно з цією нормою, гучний шум і т. д. під час святкування Нового року також ставав би кримінально караним (проступок).

149. Діяння, передбачені частинами 9–11 статті 7.5.9., за своєю суттю більше відносяться до кримінальних правопорушень проти моральності, тому варто було б розглянути доцільність їх перенесення до розділу 7.6. «Кримінальні правопорушення проти моральності».

150. Рекомендується розглянути доцільність викладення статті 7.5.4. у такій редакції:

*«Особа, яка взяла участь у бійці між трьома або більше особами, якщо вона не перебувала у ~~стані правомірного захисту~~, в обставинах, що виключають **протиправність діяння** — [...]».*

Розділ 7.6. Кримінальні правопорушення проти моральності

151. Рекомендується розглянути доцільність переформулювання статті 7.6.4., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви 2011/92/ЄС про запобігання та протидію сексуальному насильству та сексуальній експлуатації та дитячій порнографії: Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імplementовані таким чином:

- 1) **втягнула або завербувала дитину для проституції,***
- 2) **схилила дитину до проституції,***
- 3) **спонукала або примусила дитину до заняття проституцією або до участі в порнографічних виставах, чи застосувала погрози до дитини з цією метою;***
- 4) **вчинила дію сексуального характеру з дитиною, яка займається проституцією, або***
- 5) **отримала вигоду або прибуток від дитячої проституції чи порнографічних вистав** – [...]».*

152. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 7.6.5. новою частиною, оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви 2011/92/ЄС про запобігання та протидію сексуальному

насильству та сексуальній експлуатації та дитячій порнографії. Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«5) свідомо відвідувала порнографічні вистави з участю дитини — [...]».

153. Рекомендується розглянути доцільність доповнення частин 4, 6 та 7 статті 7.6.6. новими положеннями, оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви 2011/92/ЄС про запобігання та протидію сексуальному насильству та сексуальній експлуатації та дитячій порнографії. Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«4) пропонувала, надала або зробила доступним для перегляду іншою особою предмет із усвідомленням того, що він є предметом дитячої порнографії,

б) використала такий предмет для отримання прибутку або вигоди внаслідок будь-якого з діянь, передбачених пунктами 1–5 цієї статті, або

7) переглядала або свідомо отримала доступ за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій до них — [...]».

154. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 7.6.7. новою частиною, яка б передбачала кримінальну відповідальність за **неповагу до пам'яті померлого** у такій редакції:

«7) публічно зробила неправдиві заяви про померлого, які можуть викликати неповагу до нього або підірвати повагу до пам'яті померлого — [...]».

155. Беручи до уваги вимоги міжнародного права (наприклад, Конвенції про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини (Конвенції про права людини та біомедицину), Додаткового протоколу до Конвенції про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини про заборону клонування людини тощо), рекомендується розглянути доцільність доповнення підрозділу 1. розділу 7.6. «Кримінальні правопорушення проти моральності» новою статтею, яка б передбачала кримінальну відповідальність за **клонування людини та забороняла біомедичні дослідження над людиною або ембріоном людини** у такій редакції:

«Стаття. Клонування людини або заборонені біомедичні дослідження над людиною або ембріоном людини

Особа, яка

1) клонувала людину або

2) проводила заборонені біомедичні дослідження над людиною або ембріоном людини — [...]».

156. Слід зазначити, що Директивою 2011/92/ЄС про запобігання та протидію сексуальному насильству та сексуальній експлуатації та дитячій порнографії передбачено *«право держав-членів на власний розсуд вирішувати, чи застосовується ця стаття до випадків, пов'язаних із дитячою порнографією [...], коли особа, яка виглядає як дитина, насправді досягла 18 років або старше на момент зображення».*

Розділ 7.7. Кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки

157. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 7.7.2. (або статті 7.7.3.) новим положенням такого змісту:

«4) передбачені статтями 7.7.4., 7.7.5., спрямовані проти інформаційних систем об'єктів критичної інфраструктури».

158. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 7.7.4., оскільки її існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви

2013/40/ЄС про напади на інформаційні системи. Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«Стаття 7.7.4. Діяння щодо комп'ютерних даних або інформаційної системи, що спричинили майнову шкоду

Особа, яка **неправомірно** втрутилась в роботу інформаційної (автоматизованої), електронної комунікаційної, інформаційної ~~інформаційно-комунікаційної~~ системи, електронної комунікаційної мережі та:

- 1) знищила, **пошкодила або зіпсувала** комп'ютерні дані,
- 2) заблокувала, **ввела, передала або змінила** комп'ютерні дані **чи зробила такі дані недоступними,**
- 3) порушила цілісність комп'ютерних даних,
- 4) порушила порядок маршрутизації комп'ютерних даних або
- 5) спотворила процес обробки комп'ютерних даних,

якщо відповідне діяння спричинило істотну майнову шкоду, вчинила злочин I ступеня».

Слід зазначити, що якщо цю пропозицію буде прийнято, то аналогічні зміни мають бути внесені до статей 7.7.5., 7.7.11. та 7.7.12.

159. Рекомендується (відповідно до вимог Директиви 2013/40/ЄС про атаки на інформаційні системи) розглянути питання про доцільність доповнення розділу 7.7. «Кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки» новими статтями, які встановлюють кримінальну відповідальність за **незаконний доступ до інформаційних систем, незаконне перехоплення та умисне виготовлення, збут, придбання з метою використання, імпорт, розповсюдження або надання в інший спосіб засобів для вчинення цих злочинів.** Вимоги зазначеної Директиви можуть бути імплементовані таким чином:

«Стаття. Незаконний доступ до інформаційних систем

Особа, яка **несанкціоновано отримала доступ до всієї інформаційної системи або будь-якої її частини,** якщо відповідне діяння спричинило істотну майнову шкоду, вчинила злочин I ступеня.

Стаття. Незаконне перехоплення

Особа, яка **несанкціоновано перехопила за допомогою технічних засобів непублічну передачу комп'ютерних даних до інформаційної системи, з інформаційної системи або всередині інформаційної системи, включно з електромагнітними випромінюваннями з інформаційної системи, що несуть такі комп'ютерні дані,** вчинила проступок.

Стаття. Засоби, що використовуються для вчинення правопорушень

Особа, яка **несанкціоновано й з метою використання його для вчинення злочину виготовила, продала, придбала для використання, імпортувала, розповсюдила або іншим чином зробила доступним один з наступних засобів:**

(а) **комп'ютерну програму, розроблену або адаптовану головним чином з метою вчинення будь-якого зі злочинів, зазначених у статтях 7.7.4., 7.7.5. та 7.7.7. (також вищезгадані нові статті — якщо вони будуть прийняті);**

(б) **комп'ютерний пароль, код доступу або подібні дані, за допомогою яких можна отримати доступ до всієї інформаційної системи або будь-якої її частини,**

вчинила злочин 1 ступеня».

Розділ 7.8. Кримінальні правопорушення проти достовірності інформації, що міститься на речових носіях

160. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 7.8.2. новими пунктами, оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Директиви (ЄС) 2017/541 про боротьбу з тероризмом, а також Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. Вимоги зазначених Директиви та Конвенції можуть бути реалізовані таким чином:

«4) передбачених статтями 7.8.4.–7.8.7. з метою вчинення терористичного акту, участі в діяльності терористичної групи та підорожування з метою тероризму;

5) передбачених статтями 7.8.4.–7.8.7. щодо документів, які посвідчують справжню особу дітей, які зазнали насильницького зникнення, або дітей, батько, мати чи законний опікун яких зазнали насильницького зникнення, або дітей, які народилися під час перебування в полоні матері, яка зазнала насильницького зникнення».

Розділ 7.9. Кримінальні правопорушення проти доброчесності у приватній та спортивній сферах

161. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 7.9.4. (а також статей 7.9.6. та 7.9.8.), оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Рамкового рішення 2003/568/ЖНА про боротьбу з корупцією у приватному секторі. Вимоги зазначеного Рамкового рішення можуть бути імplementовані таким чином:

«Особа, яка пообіцяла, запропонувала або надала безпосередньо або через посередника, для себе або для третьої особи, посадовій особі або працівнику приватної сфери неправомірну вигоду в значному розмірі для того, щоб ця особа вчинила або утрималася від вчинення будь-якої дії, всупереч обов'язкам цієї особи,

вчинила злочин 1 ступеня».

162. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 7.9.5. (а також статей 7.9.7. та 7.9.9.), оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Рамкового рішення 2003/568/ЖНА про боротьбу з корупцією у приватному секторі. Вимоги зазначеного Рамкового рішення можуть бути імplementовані таким чином:

«Функціонер або працівник приватного сектору, який безпосередньо або через посередника, для себе або для третьої особи, у будь-якій якості керуючи або працюючи у суб'єкті приватного сектору, з метою вчинення або утримання від вчинення будь-якої дії, всупереч своїм обов'язкам:

1) одержав,

2) просив надати або

3) прийняв обіцянку або вимагав неправомірну вигоду у значному розмірі,

вчинив злочин 1 ступеня».

**Книга восьма.
КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ**

Розділ 8.1. Злочини проти основ правосуддя

163. Визначення термінів «суд» і «суддя», наведені у статті 8.1.1., викликають певні сумніви, оскільки не зрозуміло, чи включають вони **національні та іноземні Конституційні суди та їхніх суддів; національні, іноземні та міжнародні комерційні арбітражі та їхніх арбітрів; суди (судові установи) іноземних держав та їхніх суддів; міжнародні суди (судові установи) та їхніх суддів.**

164. Рекомендується розглянути можливість доповнення статті 8.1.1. поняттями **прокурорів (у тому числі прокурорів іноземних держав та міжнародних судових установ), а також слідчих та інших посадових осіб правоохоронних органів (у тому числі посадових осіб іноземних держав та міжнародних судових установ).**

Розділ 8.2. Кримінальні правопорушення проти сприяння правосуддю

165. Обґрунтованість діяння *«будучи підозрюваним чи обвинуваченим, обмовив іншу особу у вчиненні кримінального правопорушення»* (частина 2 статті 8.2.4.) викликає певні сумніви, оскільки підозрюваний або обвинувачений має право використовувати брехню на свій захист.

166. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 8.2.5., оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Рамкового рішення 2003/568/ЖНА про боротьбу з корупцією у приватному секторі. Вимоги зазначеного Рамкового рішення можуть бути імплементовані таким чином:

«Особа, яка безпосередньо або через посередника, для себе особисто чи для іншої особи:

- 1) обіцяла або пропонувала неправомірну вигоду, або*
- 2) надала неправомірну вигоду учаснику кримінального провадження, який не є службовою особою, з метою домогтися надання певних пояснень, показань чи завідомо неправильного висновку чи перекладу, — [...]».*

167. Рекомендується проаналізувати, чи всі кримінальні правопорушення, передбачені статтями 8.2.10., 8.2.12., 8.2.14., 8.2.17., відповідають принципу пропорційності (*ultima ratio*), визначеному в частині 1 статті 1.2.4. У будь-якому випадку рекомендується доповнити *ознаки елементів* вказаних вище кримінальних правопорушень визначенням їхніх наслідків (стаття 2.2.6.).

Розділ 8.3. Кримінальні правопорушення проти порядку виконання судового рішення

168. Певні сумніви викликає визначення діяння, передбаченого у статті 8.3.7., оскільки незрозуміло, чому виокремлено лише два міжнародні суди, чому невиконання остаточного рішення національного чи іноземного суду не тягне за собою відповідальності тощо. Слід також підкреслити, що рішення ЄСПЛ та його виконання у більшості випадків може бути дуже специфічним (наприклад, прийняття закону, зміна судової практики тощо). З огляду на це, рекомендується розглянути доцільність визначення у статті 8.3.7. кримінальної відповідальності посадової особи, яка не виконала будь-яке судове рішення, що набрало

чинності.

**Книга дев'ята.
КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДЕРЖАВИ**

Розділ 9.1. Злочини проти державної безпеки

169. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 9.1.1. поняттями державної або розвідувальної таємниці, а також секретної інформації, що стосується національної оборони.

170. Рекомендується розглянути доцільність викладення статті 9.1.5. у такій редакції:

«Службова особа, яка створила збройну групу або використала підпорядковане їй військове формування з метою:

- 1) обмеження прав і свобод людини,*
- 2) повалення конституційного ладу,*
- 3) усунення органів влади чи перешкоджання їхній діяльності,*
- 4) захоплення державної влади або*
- 5) зміни територіальної цілісності України чи державного кордону*

України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, вчинила злочин 5 ступеня».

171. Традиційно злочин шпигунства пов'язують зі збиранням державної таємниці з метою передачі її іноземній державі або її організаціям, тому рекомендується розглянути можливість внесення необхідного доповнення до статті 9.1.10., яке можна було б викласти у такій редакції:

«Стаття 9.1.10. Шпигунство

Особа, яка:

1) отримала від іноземної держави, іноземної організації, незаконного збройного формування чи їхнього представника завдання збирати інформацію, яка може бути використана на шкоду державній безпеці України,

2) збрала таку інформацію або інформацію, яка становить державну таємницю України, з метою її подальшої передачі, або

3) передала їм таку інформацію або інформацію, яка становить державну таємницю України,

вчинила злочин 5 ступеня».

172. Рекомендується розглянути доцільність викладення статті 9.1.14. у такій редакції:

«Стаття 9.1.14. Фінансування злочинів проти державної безпеки

Особа, яка прямо або опосередковано

1) надала кошти чи матеріальні засоби або

2) свідомо збрала кошти чи матеріальні засоби з метою

вчинення або приховування ~~такого~~ злочину, передбаченого цим розділом, вчинила злочин 5 ступеня».

Розділ 9.2. Кримінальні правопорушення проти таємниці інформації, що належить державі

Розділ 9.3. Кримінальні правопорушення проти порядку перетинання державного кордону України та міграційного режиму

Розділ 9.4. Кримінальні правопорушення проти порядку публічної служби

173. Рекомендується розглянути доцільність викладення частини 7 статті 9.4.2. у такій редакції: *«з мотиву віку, статі або гендеру, сексуальної орієнтації, інвалідності, етнічного або соціального походження, генетичних ознак, кольору шкіри, раси, національності, мови, походження, соціального стану, релігії або віросповідання, політичних або інших переконань чи поглядів, належності до національної меншини, майнового стану або народження»*.

174. Рекомендується розглянути, чи відповідає порушення, передбачене у статті 9.4.6., принципу пропорційності (*ultima ratio*), визначеному в частині 1 статті 1.2.4.

Розділ 9.5. Кримінальні правопорушення проти доброчесності у публічній сфері

175. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статей 9.5.5., 9.5.6., 9.5.7. та 9.5.8., оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією. Вимоги зазначеної Конвенції можуть бути імplementовані наступним чином:

«Стаття 9.5.5. Пропонування або надання неправомірної вигоди

Особа, яка безпосередньо або через посередника, для себе особисто чи для іншої особи:

1) обіцяла або пропонувала неправомірну вигоду публічній посадовій особі, або

2) надала неправомірну вигоду публічній особі,

з метою заохочення її до виконання чи невиконання наданих їй повноважень вчинила злочин 3 ступеня.

Стаття 9.5.6. Прийняття пропозиції неправомірної вигоди, отримання неправомірної вигоди від іншої особи, прохання або вимога надати неправомірну вигоду

Публічна посадова особа, яка безпосередньо або через посередника, для себе особисто чи для іншої особи:

1) прийняла пропозицію неправомірної вигоди;

2) отримала неправомірну вигоду;

3) просила надати їй неправомірну вигоду; ~~або~~

4) вимагала надати їй неправомірну вигоду або

5) прийняла пропозицію або обіцянку неправомірної вигоди,

з метою заохочення її до виконання чи невиконання наданих їй повноважень вчинила злочин 3 ступеня.

Стаття 9.5.7. Надання неправомірної вигоди в обмін на вплив

Особа, яка безпосередньо або через посередника, для себе особисто чи для іншої особи:

1) обіцяла або пропонувала неправомірну вигоду або

2) надала неправомірну вигоду іншій особі, яка, в обмін на таку неправомірну вигоду, заявила або підтвердила, що вона зможе

застосувати неналежний вплив на прийняття рішення, погодилася вплинути на прийняття рішення публічної посадової особи або іноземної посадової особи, вчинила злочин 3 ступеня.

Стаття 9.5.8. Отримання неправомірної вигоди в обмін на вплив (торгівля впливом)

Особа, яка безпосередньо або через посередника, для себе особисто чи для іншої особи:

- 1) пообіцяла або прийняла пропозицію неправомірної вигоди,*
- 2) просила надати неправомірну вигоду або*
- 3) отримала неправомірну вигоду в обмін на реальний або удаваний вплив на прийняття рішення публічною посадовою особою або іноземною посадовою особою, вчинила злочин 3 ступеня».*

Розділ 9.6. Кримінальні правопорушення проти порядку декларування

Розділ 9.7. Кримінальні правопорушення проти авторитету держави та порядку публічного управління

176. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 9.7.6. новим положенням такого змісту:

*«Особа, яка **незаконно** здійснила опір: [...]».*

177. Рекомендується проаналізувати, чи всі кримінальні правопорушення, передбачені статтями 9.7.6., 9.7.8., 9.7.13., 9.7.14., відповідають принципу пропорційності (*ultima ratio*), визначеному в частині 1 статті 1.2.4. У будь-якому випадку рекомендується доповнити *ознаки елементів* вказаних вище кримінальних правопорушень визначенням їхніх наслідків (стаття 2.2.6.).

178. Вбачається, що у статті 9.7.16. зроблено неправильне посилання на статтю (має бути вказано статтю 9.7.11., а не 9.7.9.).

179. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 9.7.18. новим положенням такого змісту:

*«Особа, яка **незаконно використала або поширила спеціальні технічні засоби негласного спостереження** – [...]».*

Розділ 9.8. Кримінальні правопорушення проти порядку виконання військового обов'язку

180. Рекомендується розглянути, чи не слід доповнити дії (ухилилася, уникла, не змогла, припинила, не прибула), передбачені статтями 9.8.3.–9.8.8., обов'язковою ознакою *«без поважних причин»*.

181. Рекомендується розглянути питання про те, чи не повинен суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених статтями 9.8.3., 9.8.5., 9.8.6.–9.8.8., бути лише *«громадянин України»*.

**Книга десята.
КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ
ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ**

Розділ 10.1. Кримінальні правопорушення проти порядку підлеглості та військової честі

Розділ 10.2. Кримінальні правопорушення проти порядку проходження військової служби

Розділ 10.3. Кримінальні правопорушення проти порядку користування військовим майном та експлуатації засобів ведення бою

Розділ 10.4. Кримінальні правопорушення проти порядку несення спеціальних служб

Розділ 10.5. Кримінальні правопорушення проти порядку здійснення повноважень військовими службовими особами

Розділ 10.6. Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби в умовах воєнного стану

**Книга одинадцята.
ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ**

Розділ 11.1. Злочин геноциду

Розділ 11.2. Злочини проти людяності

182. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 11.2.2., оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду. Вимоги зазначеного Статуту можуть бути імплементовані наступним чином:

«Стаття 11.2.2. Злочин проти людяності у формі вбивства або завдання тяжкої шкоди здоров'ю

Особа, яка умисно, в рамках проведення політики держави або організації, спрямованої на вчинення масштабного або систематичного нападу проти цивільного населення, чи з метою сприяння реалізації такої політики, вбила людину або завдала тяжкої шкоди її здоров'ю, або створила для неї умови життя, розраховані на доведення її до смерті, в рамках нападу, спрямованого проти цивільного населення, вбила людину,

вчинила злочин 9 ступеня».

183. Рекомендується розглянути доцільність доповнення статті 11.2.2., оскільки існуюча редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду. Вимоги зазначеного Статуту можуть бути імплементовані наступним чином:

«Стаття 11.2.3. Інші злочини проти людяності

Особа, яка умисно, в рамках проведення політики держави або організації, спрямованої на вчинення масштабного або систематичного нападу проти цивільного населення, чи з метою сприяння реалізації такої політики, в рамках нападу, спрямованого проти цивільного населення, населення, вчинила

- 1) депортацію або насильницьке переміщення населення,*
- 2) поневолення,*
- 3) торгівлю людьми, як вона визначена у статті 4.4.6. цього Кодексу,*

4) ув'язнення чи інше подібне позбавлення фізичної свободи на порушення основоположних норм міжнародного права,

5) насильницьке зникнення,

6) катування,

7) звалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусову вагітність, примусову стерилізацію чи іншу форму сексуального примусового діяння подібного характеру, насильства, ~~що становить серйозне порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій,~~

8) переслідування групи чи спільноти людей за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними чи іншими дискримінаційними мотивами, які визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом, або

9) інше нелюдське діяння, що полягає в заподіянні сильних страждань чи тяжкому насильстві,

10) позбавлення волі насильно заплідненої жінки з метою зміни етнічного складу населення або вчинення іншого порушення норм міжнародного права або

11) проведення політики апартеїду,

вчинила злочин 7 ступеня».

184. Рекомендується розглянути доцільність внесення доповнень у розділ 11.2. «Злочини проти людяності, оскільки його поточна редакція може тлумачитися як така, що не відповідає вимогам Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницького зникнення, де вказано що «[...] широкопоширена чи систематична практика насильницьких зникнень є злочином проти людства». Дотримання цих вимог цієї Конвенції може бути забезпечено таким чином:

«Стаття. Насильницьке зникнення

Особа, яка, діючи як представник держави чи особа або група осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави,

1) затримала,

2) викрала людину або

3) позбавила її волі в будь-якій іншій формі

при подальшій відмові визнати факт затримання, викрадення чи позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи,

вчинила злочин 7 ступеня.

Стаття. Вилучення дітей

Особа, яка неправомірно вилучила дітей, усвідомлюючи, що ці діти, їхні батьки, матері або юридичні представники є потерпілими внаслідок насильницького зникнення,

вчинила злочин 5 ступеня».

Розділ 11.3. Злочин агресії

Розділ 11.4. Воєнні злочини

185. Рекомендується проаналізувати, чи визначає розділ 11.4. кримінальну відповідальність за всі діяння, передбачені в повному переліку військових злочинів, визначеному Римським Статутом Міжнародного Кримінального Суду.

Воєнні злочини

1. Суд має юрисдикцію стосовно воєнних злочинів, зокрема у випадках, коли їх вчинено в рамках плану чи політики або в рамках широкомасштабного вчинення таких злочинів.

2. Для цілей цього Статуту «воєнні злочини» означає:

(a) грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції:

(i) умисне вбивство;

(ii) катування або нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти;

(iii) умисне заподіяння сильних страждань або тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю;

(iv) широкомасштабне знищення і привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю і вчинене незаконно та безглуздо;

(v) примушення військовополоненого або іншої особи, що перебуває під захистом, до служби у збройних силах ворожої держави;

(vi) умисне позбавлення військовополоненого або іншої особи, що перебуває під захистом, права на справедливий і звичайний суд;

(vii) незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі;

(viii) взяття заручників;

(b) інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, а саме будь-яке з таких діянь:

(i) умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях;

(ii) умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, що не є військовими цілями;

(iii) умисне спрямування нападів на персонал, об'єкти, матеріали, підрозділи або транспортні засоби, задіяні в наданні гуманітарної допомоги чи в місії з підтримання миру відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, доки вони мають право на захист, яким користуються цивільні особи або цивільні об'єкти згідно з міжнародним правом збройних конфліктів;

(iv) умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до випадкової загибелі чи поранення цивільних осіб або заподіє шкоди цивільним об'єктам чи масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно надмірною в порівнянні з конкретною та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою;

(v) напад на незахищені й такі, що не є військовими цілями, міста, села, помешкання або будівлі чи їх обстріл із застосуванням будь-яких засобів;

(vi) вбивство або поранення комбатанта, який, склавши зброю чи не маючи більше засобів захисту, беззастережно здався;

(vii) неналежне використання прапора парламентаря, прапора чи військових знаків розрізнення та форми ворога або Організації Об'єднаних Націй, а також розпізнавальних емблем, встановлених Женевськими конвенціями, наслідком чого є смерть або заподіяння особі серйозних ушкоджень;

(viii) переміщення, прямо чи опосередковано, окупаційною державою частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію чи депортація або

переміщення всього або частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території;

(ix) умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей, на історичні пам'ятники, госпіталі та місця зосередження хворих і поранених за умови, що вони не є військовими цілями;

(x) заподіяння особам, які перебувають під владою ворожої сторони, фізичного каліцтва або здійснення над ними медичних чи наукових експериментів будь-якого характеру, які не обґрунтовані необхідністю медичного, стоматологічного або лікарняного лікування відповідної особи і здійснюються не в її інтересах та які призводять до смерті або серйозно загрожують здоров'ю такої особи чи осіб;

(xi) віроломне вбивство або поранення осіб, що належать до ворожої нації чи армії;

(xii) заява про те, що пощади не буде;

(xiii) знищення або захоплення майна ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагаються воєнною необхідністю;

(xiv) оголошення скасованими, призупиненими або недопустимими в суді прав і позовів громадян ворожої сторони;

(xv) примушення громадян ворожої сторони до участі у воєнних діях проти їхньої власної країни, навіть якщо вони перебували на службі воюючої сторони до початку війни;

(xvi) розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо його захоплено штурмом;

(xvii) застосування отрути або отруєної зброї;

(xviii) застосування задушливих, отруйних або інших газів та всіх аналогічних рідин, матеріалів чи засобів;

(xix) застосування куль, що легко розгортаються або сплющуються в тілі людини, таких як кулі з твердою оболонкою, яка не повністю покриває осердя або має надрізи;

(xx) застосування зброї, боєприпасів і матеріалів, а також методів ведення війни такого характеру, які спричиняють надмірні ушкодження чи непотрібні страждання або які за своєю суттю є невибірковими в порушення норм міжнародного права збройних конфліктів, за умови, що така зброя, такі боєприпаси і матеріали та методи ведення війни є предметом всеохоплюючої заборони і включені до додатка до цього Статуту [...];

(xxi) посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження;

(xxii) зтвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення Женевських конвенцій;

(xxiii) використання присутності цивільної особи або іншої особи, яка перебуває під захистом, для захисту певних пунктів, районів або збройних сил від військових операцій;

(xxiv) умисне спрямування нападів на будівлі, матеріали, медичні установи й транспортні засоби, а також на персонал, що використовує згідно з міжнародним правом розпізнавальні емблеми, передбачені Женевськими конвенціями;

(xxv) умисне використання голодування цивільного населення як методу ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання,

у тому числі умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено відповідно до Женевських конвенцій;

(xxvi) набір або вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або використання їх для активної участі в бойових діях.

(c) У разі збройного конфлікту неміжнародного характеру, грубі порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме: будь-яке з таких діянь, вчинених стосовно осіб, які не беруть активної участі у бойових діях, у тому числі військовослужбовців, що склали зброю, та осіб, виведених зі строю в результаті хвороби, поранень, тримання під вартою чи з будь-якої іншої причини:

(i) посягання на життя й фізичну недоторканність, зокрема вбивство в будь-якій формі, каліцтво, жорстоке поводження та катування;

(ii) посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження;

(iii) захоплення заручників;

(iv) винесення вироків і приведення їх до виконання без попереднього рішення, ухваленого створеним у встановленому порядку судом, який забезпечує дотримання всіх судових гарантій, які загально визнані обов'язковими. [...]

(e) Інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в установлених рамках міжнародного права, а саме будь-яке з таких діянь:

(i) умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях;

(ii) умисне спрямування нападів на будівлі, матеріали, медичні установи й транспортні засоби, а також на персонал, що використовує згідно з міжнародним правом розпізнавальні емблеми, передбачені Женевськими конвенціями;

(iii) умисне спрямування нападів на персонал, об'єкти, матеріали, підрозділи або транспортні засоби, задіяні в наданні гуманітарної допомоги чи в місії з підтримання миру відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, доки вони мають право на захист, яким користуються цивільні особи або цивільні об'єкти згідно з міжнародним правом збройних конфліктів;

(iv) умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей, на історичні пам'ятники, госпіталі та місця зосередження хворих і поранених за умови, що вони не є військовими цілями;

(v) розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо його захоплено штурмом;

(vi) згвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація та будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій;

(vii) набір або вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу збройних сил чи груп або використання їх для активної участі в бойових діях;

(viii) віддання розпоряджень про переміщення цивільного населення з причин, пов'язаних з конфліктом, якщо тільки цього не вимагають міркування безпеки відповідного цивільного населення або настійна необхідність військового характеру;

(x) заява про те, що пощади не буде;

(xi) заподіяння особам, які перебувають під владою іншої сторони конфлікту, фізичного каліцтва або здійснення над ними медичних чи наукових експериментів

будь-якого характеру, що не обґрунтовані необхідністю медичного, стоматологічного або лікарняного лікування відповідної особи і здійснюються не в її інтересах та які призводять до смерті або серйозно загрожують здоров'ю такої особи чи осіб;

(xii) знищення або захоплення майна ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагаються обставинами конфлікту;

(xiii) застосування отрути або отруєної зброї;

(xiv) застосування задушливих, отруйних або інших газів та всіх аналогічних рідин, матеріалів чи засобів;

(xv) застосування куль, що легко розгортаються або сплющуються в тілі людини, таких як кулі з твердою оболонкою, яка не повністю покриває осердя або має надрізи. [...]

Розділ 11.5. Злочини проти миру та безпеки людства

186. Рекомендується розглянути доцільність внесення змін у назву та зміст статті 11.5.4. згідно з пропозицією № 184.

187. Рекомендується розглянути доцільність доповнення розділу 11.5. «Злочини проти миру та безпеки людства» новою статтею, яка визначає кримінальну відповідальність за мародерство:

«Стаття. Мародерство

Особа, яка:

1) віддала наказ про викрадення або

2) викрала на полі бою речі, що знаходяться при вбитих чи поранених, вчинила злочин 5 ступеня».